

Prof. dr. sc. Alan Uzelac,
Pravni fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Republika Hrvatska*

KRAJ OBVEZATNIH PRAVNIH SHVAĆANJA- KAKO UJEDNAČAVATI SUDSKU PRAKSU NAKON PRESUDE SUDA EU?

UDK: 347.91/95 : 341.231.14

342.565.2

Izvorni znanstveni rad

Sud EU je važnom presudom od 11. srpnja 2024. u predmetima Hann-Invest i dr. utvrdio da je dosadašnji način ujednačavanja sudske prakse u višim sudovima protivan postupovnim standardima prava Unije. Povod te odluke bio je zahtjev Visokog trgovačkog suda za tumačenje prava Unije u tri slična predmeta, u kojima su problematizirane ovlasti suca sudaca evidentičara i sjednica sudskih odjela. Naime, prema ustaljenoj praksi, sudac evidentičar može zaustaviti otpremu odluke koja odstupa od ranije sudske prakse te potaknuti zakazivanje sjednice sudskog odjela na kojoj se većinom glasova nazočnih sudaca može donijeti obvezujuće pravno shvaćanje. Sud EU utvrdio je da je takav postupak protivan pravu EU jer ovlasti sudaca evidentičara i sjednica sudskih odjela nisu sukladne zahtjevima interne sudačke neovisnosti. K tome, stranke o sadržaju odgovarajućih radnji evidentičara i sudskog odjela nisu obaviještene, a ovlasti evidentičara nisu jasno i transparentno propisane, a dijelom se ne nalaze u zakonu, već u poslovničkim odredbama. Utoliko, takvo uređenje ujednačavanja pravnih shvaćanja protivi se i pravu na zakonom uspostavljeni sud te pravu na kontradiktoran postupak i transparentnost pravnih normi koje uređuju postupanje sudova. U ovome radu autor detaljno razmatra koji se zaključci trebaju izvesti iz ove odluke u odnosu na buduće uređenje hrvatskog prava koje bi bilo usklađeno s temeljnim procesnim standardima prava EU.

Ključne riječi: *Sud EU; Ujednačavanje sudske prakse; obvezatna pravna shvaćanja sjednica sudskih odjela; evidencija sudske prakse; standardi interne sudačke neovisnosti*

---

* Prof. dr. sc. Alan Uzelac, redoviti profesor u trajnom zvanju na Katedri za građansko procesno pravo Pravnog fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Trg Republike Hrvatske 14, 10000 Zagreb, Republika Hrvatska, e-mail: auzelac@pravo.hr, ORCID ID: 0000-0001-5986-3909. Ovaj rad razvija teze iz inicijalne reakcije autora koja je kao informativni članak publicirana na portalu IusInfo neposredno nakon objave odluke Suda EU pod naslovom "Što nakon Hann-Investa?" (<https://www.iusinfo.hr/strucni-clanci/sto-nakon-hann-investa-posljedice-odluke-suda-eu-a-na-domaci-sustav-ujednacavanja-sudske-prakse>, 23. srpnja 2024.). Taj je tekst ovdje prerađen u znanstveni članak, korigiran i doraden te opremljena punim referencijama.

1. UVOD

Presuda Velikog vijeća Suda Europske unije u povezanim predmetima *Hann-Invest*, *Mineral-Sekuline* i *Udruga KHL Medveščak*¹ (dalje zbirno: *Hann-Invest i dr.*) otvorila je novo poglavlje u organizaciji sustava ujednačavanja sudske prakse u Republici Hrvatskoj, ali i u drugim državama koje žele svoje pravosudne sustave ustrojiti po europskim standardima vladavine prava.

Ovo je već drugi slučaj u kojem Sud EU u odnosu na Hrvatsku donosi važne odluke koje ukazuju na granice procesne autonomije u uspostavi mehanizama koji se tiču temeljnih instituta građanskog procesnog prava. U prvom je navratu isti sud u predmetima *Pula parking* i *Zulfikarpašić*² ispitivao sukladnost hrvatske javnobilježničke ovrhe (postupka izdavanja rješenja o ovrsi na temelju vjerodostojne isprave od strane javnih bilježnika) sa standardima iz Uredbe o europskoj ovršnoj ispravi³ i Uredbe Brisel I bis⁴, zaključujući da se prema pravu EU javni bilježnici ne mogu smatrati „sudom“. Rezultat ovih odluka bio je u izmjenama Ovršnog zakona kojima je ovlast za izdavanje ovih sumarnih rješenja ponovo prenesena na sudove. Nova odluka Suda EU imat će još dalekosežnije posljedice, jer će neminovno dovesti do izmjena više organizacijskih propisa (Zakona o sudovima i Sudskog poslovnika), ali i do prilagođavanja drugih akata, uključujući i Zakona o parničnom postupku te internih sudskih akata kao što je Poslovnik Vrhovnog suda.

Implementiranje odluka Suda EU traži njihovo produbljeno čitanje i stavljanje u širi komparativni kontekst. Već se kod presuda u predmetima *Pula parking* i *Zulfikarpašić* pokazalo da postoji mogućnost nerazumijevanja, pa i pogrešnog čitanja i tumačenja odluka europskih sudova. Tim povodom poduzete su samo kozmetičke izmjene, a propuštena je prilika za temeljitije strukturne reforme. Sada, nakon presude u predmetima *Hann-invest i dr.*, otvaraju se još veće dvojbe, a i ulog je veći. Fundamentalna važnost ove odluke manifestira se u činjenici da je ona za razliku od prethodnih donesena od strane Velikog vijeća Suda u sastavu od petnaest sudaca, čime je signalizirano da je riječ o pravnom pitanju od temeljne važnosti s mogućim širokim implikacijama za države članice. Sadržajno,

¹ Presuda Velikog vijeća Suda EU od 11. srpnja 2024. u spojenim predmetima C-554/21, C-622/21 i C-727/21, ECLI:EU:C:2024:594 (dalje: Presuda Suda EU; presuda u predmetima *Hann-Invest i dr.*).

² Presude Suda EU od 9. ožujka 2017., *Pula parking d.o.o. protiv Svena Klause Tederahna*, C-551/15, ECLI:EU:C:2017:193 (dalje: *Pula parking*), i *Zulfikarpašić protiv Slavena Gajera*, C-484/15, ECLI:EU:C:2017:199 (dalje: *Zulfikarpašić*).

³ Uredba (EZ) br. 805/2004 od 21. travnja 2004. o Europskom ovršnom naslovu za nesporne tražbine, SL 143/15 – dalje: Uredba o europskoj ovršnoj ispravi.

⁴ Uredba (EU) br. 1215/2012 od 12. prosinca 2012. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (preinačena), SL 351/1, 19/Sv.11 – dalje: Uredba Brisel I bis.

ona se sastoji u tome da je prvi puta, na temelju vrlo opsežne rekapitulacije svih aspekata temeljnog ljudskog prava na neovisan i nepristran sud utemeljen na zakonu, najviše tijelo za tumačenje prava EU odlučilo o tome da su neki dosadašnji ustaljeni institucionalni mehanizmi za ujednačavanje sudske prakse, koji su u Hrvatskoj i državama sljednicama bivše Jugoslavije bili preživjeli još iz socijalističkog razdoblja, protivni načelima vladavine prava, podjele vlasti i interne neovisnosti sudaca na kojima je utemeljeno europsko pravo.⁵

2. SADRŽAJ PRESUDE U PREDMETIMA *HANN-INVEST I DR.*

2.1. Pitanje o tumačenju prava Unije

Zahtjev za tumačenje prava Unije u sva tri predmeta bio je uputio Visoki trgovački sud Republike Hrvatske (dalje: VTS). Pitanje koje je bilo postavljeno odnosilo se na to jesu li članak 40. st. 2. Zakona o sudovima⁶ i članak 177. st. 3. Sudskog poslovnika⁷ sukladni zahtjevima iz čl. 47. Povelje Europske unije o temeljnim pravima⁸ i člankom 19. Ugovora o Europskoj uniji⁹. Naime, sudsko vijeće koje je postavilo pitanje u bitnome je navelo da se navedene odredbe hrvatskog prava u praksi tumače na način koji dovodi u pitanje ovlast sudskog vijeća da samostalno i neovisno odluči o sporu.

⁵ O preživljavanju socijalističke pravne tradicije vidi općenito u Rafal Mańko. „Survival of the Socialist legal tradition? A Polish perspective“, *Comparative Law Review* 4, br. 2 (2013): 1-28; Alan Uzelac. „Survival of the third legal tradition?“, u: *Common Law, Civil Law and the Future of Categories*, ur. Janet Walker & Oscar Chase. Markham: Lexis Nexis, 2010.: 377- 396; Rafal Mańko. „Demons of the Past? Legal Survivals of the Socialist Legal Tradition in Contemporary Polish Private Law“ u: *Law and Critique in Central Europe: Questioning the Past, Resisting the Present*, ur. R. Mańko, C. Cercel, & A. Sulikowski, (Oxford, 2016.): 66-89.

⁶ Zakon o sudovima (“Narodne novine” br. 28/13., 33/15., 82/15., 82/16., 67/18., 126/19., 130/20., 21/22., 60/22., 16/23., 155/23., 36/24., dalje: ZS). Stavak 2. čl. 40 propisuje da je „[p]ravno shvaćanje prihvaćeno na sjednici svih sudaca odnosno sudskog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske, Visokog trgovačkog suda Republike Hrvatske, Visokog upravnog suda Republike Hrvatske, Visokoga kaznenog suda Republike Hrvatske, Visokog prekršajnog suda Republike Hrvatske i sjednici odjela županijskog suda obvezno za sva drugostupajnska vijeća ili suce pojedince tog odjela, odnosno suda“.

⁷ Sudski poslovnik (“Narodne novine” br. 37/14., 49/14., 8/15., 35/15., 123/15., 45/16., 29/17., 33/17., 34/17., 57/17., 101/18., 119/18., 81/19., 128/19., 39/20., 47/20., 138/20., 147/20., 70/21., 99/21., 145/21., 23/22., 12/23., 122/23., 55/24.). Stavak 3. čl. 177. određuje: „Kod drugostupajnskog suda predmet se iskazuje riješenim u trenutku otpravka odluke iz referade suca nakon što je predmet vraćen iz službe za praćenje i evidentiranje sudske prakse. Služba za praćenje i evidentiranje sudske prakse dužna je u što kraćem roku od dana prijama spisa isti vratiti u referadu suca. Sudska odluka otpremić će se sa suda u daljnjem roku od osam dana.“

⁸ Povelja Europske unije o temeljnim pravima, SL C 202, 7. lipnja 2016. (dalje: Povelja). Članak 47. Povelje regulira pravo na djelotvorno pravno sredstvo i pravo na pošteno suđenje; st. 2. čl. 47. sadržajno se poklapa s člankom 6. st. 1. Europske konvencije o ljudskim pravima.

⁹ Ugovor o Europskoj uniji, SL C 202, 7. lipnja 2016 (dalje: UEU). Članak 19. UEU uređuje nadležnost Suda EU, a u drugoj rečenici st. 1. propisuje da „[d]ržave članice osiguravaju pravna sredstva dostatna za osiguranje učinkovite pravne zaštite u područjima obuhvaćenima pravom Unije“.

U odnosu na konkretne predmete, to se prema navodima vijeća VTS-a manifestiralo tako da je:

- u predmetu Hann-Invest sudac evidentičar odbio evidentirati odluku vijeća VTS-a zbog toga što je u sličnim slučajevima drugo vijeće istoga odlučivalo na drugačiji način; zbog toga je odluka, koja je već bila jednoglasno prihvaćena, vraćena nadležnom vijeću uz napatuk da ju se preispita, a ako nadležno vijeće ostane kod svoga stajališta pravno shvaćanje bi trebalo preispitati na sjednici odjela, koji bi o istom pitanju trebao donijeti pravno shvaćanje obvezujuće za sve suce;
- u predmetu Mineral Sekuline odluka također vraćena uz obrazloženje da postoje dvije druge odluke istoga suda u kojima su zauzeta različita pravna stajališta; nadležno vijeće koje je postavilo pitanje ističe da su, međutim, te dvije druge odluke donesene nakon donošenja odluke toga vijeća u navedenom predmetu, tako da je sudac evidentičar čekao s evidentiranje te odluke do druge dvije odluke ne budu donesene;
- u predmetu Udruga KHL Medveščak sudac evidentičar zaustavio otpremu donesene odluke uz obrazloženje da se ne slaže sa zauzetim pravnim stajalištem nadležnog vijeća, ne navodeći druge odluke istoga suda koje bi bile proturječne zauzetom pravnim stajalištu.

Postavljajući pitanje, nadležno vijeće VTS-a pozvalo se na okolnost da sudjelovanje evidentičara u procesu donošenja odluke nije uređeno zakonom, da stranke same nisu upoznate s postupanjem suca evidentičara niti znaju njegovo ime te je sukladno tome izrazilo mišljenje da ovakvo tumačenje odredbi ZS-a i Sudskog poslovnika u praksi vrlo značajno utječe na pravo sudaca nadležnih za suđenje da neovisno protumače i primijene pravo.

2.2. Odluka Suda EU o nadležnosti i meritumu

2.2.1. Nadležnost za davanje odgovora

Veliko vijeće Suda EU u svojoj presudi je najprije utvrdilo, različito od mišljenja neovisnog odvjetnika¹⁰, da je zahtjev za tumačenje prava EU dopušten te da je Sud EU nadležan dati tumačenje prava EU u ovim predmetima. Naime, istina je da vijeće VTS-a nije tvrdilo da se glavni postupci odnose na tumačenje ili primjenu prava Unije na nacionalnoj razini, a što je inače potrebno za meritorno davanje odgovora. No, u konkretnim slučajevima utvrđeno je da je Sud EU nadležan za tumačenje čl. 19. st. 1 t. 1. UEU-a koji propisuje da države članice

¹⁰ Vidi Mišljenje nezavisnog odvjetnika Priita Pikamäea u spojenim predmetima C-554/21, C-622/21 i C-727/21 od 26. listopada 2023., <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=279141&pageIndex=0&doclang=HR&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=5432611>.

osiguravaju pravna sredstva dostatna za osiguranje učinkovite pravne zaštite u područjima obuhvaćenima pravom Unije. Cilj te odredbe je primjena na sva nacionalna tijela koja kao sudovi mogu odlučivati o pitanjima koja se odnose na tumačenje ili primjenu prava Unije i koja su stoga obuhvaćena tim pravom, a samo materijalno polje primjene članka 19. UEU-a obuhvaća situacije uređene pravom Unije neovisno o situaciji u kojoj ga države članice provode. Zato su odgovori Suda EU-a na pitanja koja postavlja VTS tom sudu doista potrebni kako bi mogao konačno dovršiti predmete u glavnim postupcima.

2.2.2. Pošteno suđenje kao pravni okvir za meritoran odgovor

U meritumu, Sud EU je našao da usprkos procesnoj autonomiji koja ovlašćuje države članice da samostalno organiziraju svoje pravosudne sustave, ustrojstvo pravosuđa mora biti takvo da u ishodu bude poštivano pravo na pošteno suđenje zajamčeno u čl. 19. st. 1. UEU-a, čl. 47. Povelje i čl. 6. st. 1. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.

Pravo na pošteno suđenje uključuje nekoliko elemenata relevantnih za odluku u *Hann-Investu i dr.* Jedan je pravo na neovisan i zakonom ustanovljen sud; drugi je pravo na kontradiktoran postupak, tj. pravo na saslušanje, a treći pravo na transparentnost pravnih normi koje uređuju suđenje. Sve ove temeljne elemente prava na pošteno suđenje Sud EU je detaljno obrazložio u kontekstu ispitivanih predmeta.

2.2.3. Pravo na neovisan i zakonom ustanovljen sud

Što se tiče prava na neovisan sud, naglašeno je da vanjski aspekt neovisnosti traži da nadležno sudsko tijelo sasvim samostalno izvršava svoje funkcije pri čemu se ne nalazi u hijerarhijskom odnosu prema drugim osobama i tijelima. To uključuje i sastav sudskih tijela (vijeća ili sudaca pojedinaca) koji su određeni da odlučuju o zahtjevu, a njihova se neovisnost odnosi ne samo na utjecaje iz drugih grana vlasti, nego i na utjecaje iz same sudbene vlasti (element tzv. interne neovisnosti).

Pravo na sud ustanovljen zakonom također je naglašeno kao fundamentalno jamstvo da će temeljni elementi postupka kao što su sastav svih tijela koja sudjeluju u odlučivanju biti uređeni na najvišoj normativnoj razini, dakle zakonom kao aktom zakonodavne vlasti (što bi isključilo da se takva bitna pitanja uređuju na podzakonskoj razini, npr. kroz poslovničke norme). Organizacija pravosudnog sustava ne može se prepustiti niti diskreciji pravosudnih tijela, jer sudovi odluku donose na temelju jasnih i predvidljivih pravnih pravila i organiziranog postupka.

2.2.4. Pravo na kontradiktoran postupak i saslušanje o svim bitnim činjeničnim i pravnim elementima predmeta

U odnosu na pravo na kontradiktoran postupak kao sastavni element prava na pošteno suđenje, Sud EU je naglasio da pravo na saslušanje podrazumijeva mogućnost kontradiktornog raspravljanja o svim bitnim činjeničnim i pravnim elementima predmeta, a što uključuje i izjašnjenja trećih tijela i osoba koja mogu bitno utjecati na ishod postupka.

2.2.5. Pravo na transparentno uređenje postupka

U odnosu na sve elemente bitne za pošteno suđenje, Sud EU naglašava da je bitno da o ukupnosti procesnih pravila postoji transparentno pravno uređenje iz kojega jasno proizlazi kakav je sastav sudskih vijeća te koja jamstva postoje da će svako neopravdano zadiranje u postupak odlučivanja od strane osoba koje same nisu članovi sudskog vijeća kojem je predmet dodijeljen u rad biti isključeno, odnosno da će stranama u sporu biti omogućeno izjašnjavanje o svakoj mogućoj okolnosti koja može utjecati na konačni ishod postupka.

2.2.6. Primjena općih standarda na suce evidentičare

Na temelju gore naznačenih premisa, Sud EU je zaključio da se „odredbe [Sudskog poslovnika] u praksi primjenjuju na način da uloga suca evidentičara nadilazi funkciju evidentiranja“.¹¹ Naime, utvrđeno je da sudac evidentičar

...*de facto* može onemogućiti evidentiranje donesene sudske odluke i tako spriječiti okončanje postupka donošenja odluke i dostavu te odluke strankama, vraćanjem predmeta tom sudskom vijeću radi ponovnog odlučivanja o navedenoj odluci s obzirom na njegova vlastita pravna opažanja i, u slučaju nastavka neslaganja s navedenim sudskim vijećem, pozivanjem predsjednika dotičnog odjela da sazove sjednicu odjela kako bi potonja prihvatila „pravno shvaćanje“ koje će, među ostalim, obvezivati to sudsko vijeće.¹²

Takva je praksa ocijenjena kao „zadiranje“ koje može dovesti do toga da sudac evidentičar bitno utječe na konačno rješenje u konkretnom predmetu. Posebno je naglašeno da do intervencije evidentičara dolazi u stadiju postupka u kojem je sudsko vijeće već provelo vijećanje i donijelo svoju odluku. Također valja istaknuti i da sudac evidentičar nije član sudskog vijeća koje je nadležno

¹¹ Presuda Suda EU, t. 63.

¹² T. 64.

za odlučivanje te da ni sam nije sudjelovao u ranijim fazama postupka koje su prethodile donošenju odluke.¹³

Uz to, upućeno je i na okolnost da ovlasti evidentičara nisu jasno definirane te da za njegovu intervenciju ne postoje jasno određeni objektivni kriteriji koji bi spriječili diskrecijsko izvršavanje njegove funkcije, npr. u smislu da jasnog određenja koje se odluke dopuštaju „evidentirati“, a koje se vraćaju na ponovno razmatranje uz prijetnju moguće obvezujuće odluke sudskog odjela koja bi mogla prisiliti na prihvaćanje gledišta evidentičara.¹⁴

S obzirom na sve ove okolnosti, Sud EU je zaključio da je

...praksa poput one o kojoj je riječ u glavnom postupku, na temelju koje se sudska odluka koju je donijelo sudsko vijeće nadležno za predmet može smatrati konačnom i može se otpremiti strankama samo ako je njezin sadržaj odobrio sudac evidentičar koji nije bio član tog sudskog vijeća nije u skladu sa zahtjevima svojstvenima pravu na djelotvornu sudsku zaštitu.¹⁵

2.2.7. Primjena općih standarda na sjednice sudskih odjela

Presuda Suda EU još je detaljnija u odnosu na ispitivanje sukladnosti ovlasti odjelskih sjednica s bitnim elementima prava na pošteno suđenje.

Iz činjenica ispitivanih predmeta, Sud EU zaključio je da se – bez obzira na nedostatak izričitih pravnih normi o tome – sjednica odjela ili sudaca suda saziva na inicijativu suca evidentičara kada postoje razlike u shvaćanjima između pojedinih odjela, vijeća ili sudaca pojedinog višeg suda. Na takvoj sjednici prihvaćaju se pravna shvaćanja obvezujuća za sve suce tog odjela ili suda, osim ako sudsko vijeće samo dobrovoljno ne pristane “ujednačiti” svoju odluku sa stavovima drugih vijeća odnosno samoga suca evidentičara.

Za Sud EU bilo je relevantno i utvrditi da na sjednici suda ili njegovog odjela mogu sudjelovati svi suci odjela, uključujući i članove nadležnog sudskog vijeća, ali da većinu odjela čine suci koji nisu članovi tog vijeća. Uz to, u određenim okolnostima sjednici mogu sudjelovati i osobe izvan konkretnog suda poput „profesora diplomskog sveučilišnog studija prava, istaknuti znanstvenici ili stručnjaci u određenoj grani prava”.¹⁶

Pravno shvaćanje koje se većinom glasova prihvati na sjednici odjela je „formulirano na više ili manje apstraktan način“ no ono obvezuje sve suce,

---

¹³ T. 65-67.

¹⁴ T. 68.

¹⁵ T. 68.

¹⁶ V. t. 71 i čl. 40. st. 3. ZS-a.

uključujući i suce vijeća koje je donijelo sudsku odluku povodom koje je zakazana sjednica odjela, ako ta odluka još nije evidentirana ili otpremljena. Za potonje se skrbi sudac evidentičar koji može „odbiti evidentirati ‘novu’ sudsku odluku koju je donijelo to sudsko vijeće ako se njome odstupa od tog ‘pravnog shvaćanja’”.¹⁷

Takav postupak prema shvaćanju Suda EU „zapravo omogućuje zadiranje niza sudaca koji sudjeluju na toj sjednici odjela u konačno rješenje predmeta o kojem je prethodno raspravljalo i o kojem je odlučilo nadležno sudsko vijeće“, a već i sama mogućnost da se odluka sudskog vijeća podvrgne nadzoru sjednice odjela kao i obveza navedenog sudskog vijeća da, čak i nakon zaključenja vijećanja, poštuje ‘pravno shvaćanje’ ta sjednica donese mogu utjecati na konačan sadržaj te odluke.¹⁸

Uz ovo, Sud EU utvrdio je i da kriteriji po kojima se zakazuje i održava sjednica odjela u ovim okolnostima nisu dovoljno objektivno uređeni jer usprkos čl. 40. st. 1. ZS-a koji omogućuje održavanje sjednice „kad se utvrdi da o pitanjima primjene zakona postoje razlike u shvaćanjima između pojedinih odjela, vijeća ili sudaca ili kad u jednom odjelu vijeće ili sudac odstupi od ranije prihvaćenog pravnog shvaćanja”, u predmetu C-727/21 sjednica odjela bila je sazvana samo zato što se sudac evidentičar nije slagao s pravnim stajalištem nadležnog sudskog vijeća.

Iz spisa tri predmeta također proizlazi da stranke, kao i kod sudjelovanja suca evidentičara, nisu bile obaviještene o održavanju sjednice odjela i prihvaćanju „pravnog shvaćanja” na njoj. Time im se oduzima mogućnost korištenja postupovnih prava pred takvom sjednicom odjela. Sukladno tome, zaključeno je da

... [s] obzirom na prethodno navedene elemente, nacionalni propis kojim se omogućava sjednici odjela nacionalnog suda da prihvaćanjem „pravnog shvaćanja” prisili sudsko vijeće nadležno za predmet da izmijeni sadržaj sudske odluke koju je prethodno donijelo, iako na toj sjednici odjela sudjeluju i suci koji nisu suci tog sudskog vijeća kao i, ovisno o slučaju, osobe izvan predmetnog suda pred kojima stranke nemaju mogućnost iznijeti svoje argumente, nije u skladu sa zahtjevima prava na djelotvornu sudsku zaštitu i pošteno suđenje.¹⁹

---

¹⁷ T. 71.

¹⁸ T. 76.

¹⁹ T. 79 i 82.

3. REAKCIJE NA ODLUKU SUDA EU

U vrlo kratkom roku nakon objave presude u predmetima *Hann-Invest i dr.* oglasio se Vrhovni sud RH izražavajući bojazan da će „ukidanje ovlasti službe evidencije te obvezatnosti pravnih shvaćanja sudskih odjela drugostupanjskih i viših sudova kao i Vrhovnog suda (...) povećati vjerojatnost donošenja suprotnih sudskih odluka“, ujedno izražavajući i mišljenje da bi „bilo svrsishodnije da je ostavljen rok za prilagodbu“.²⁰

4. ANALIZA POSLJEDICA ODLUKE SUDA EU U PREDMETIMA *HANN-INVEST I DR.*

4.1. Kritike starog sustava ujednačavanja prava u domaćoj doktrini

Svima koji se bave usklađivanjem domaćih procesnih instituta s europskim standardima odluka Suda EU svakako nije bila iznenađujuća. I mnogo prije presude Suda EU, djelovanje sudskih evidentičara i obvezatna pravna shvaćanja sjednica sudova i njihovih odjela bili su predmet kritike u domaćoj pravnoj literaturi, a njihova je ustavnost bila i predmet ustavnosudske kontrole.

Sud koji je podnio zahtjev za tumačenje prava Unije u predmetu Udruga KHL Medveščak citirao je rad „Jedinstvena primjena prava u hrvatskom parničnom postupku: tradicija i suvremenost“²¹ koji se iscrpno bavio metodama ujednačavanja prava, navodeći da se pravna shvaćanja protive načelu neovisnosti sudstva te ističući da su ona po svojoj pravnoj naravi *mixtum compositum*, „kategorija koja se po svim svojim osobinama može smatrati hibridnom vrstom duboko protivnom suvremenom poimanju uloge i funkcije sudova i sudbene vlasti“.²² Taj je rad izvorno bio predstavljen u prosincu 2019. na Okruglom stolu HAZU na kojem je sudjelovao i tadašnji predsjednik Vrhovnog suda.²³

---

²⁰ Vidi <https://www.vsrh.hr/sudbena-vlast-republike-hrvatske-provest-ce-odluku-suda-europske-unije-no-ocekuje-se-povecanje-suprotnih-sudskih-odluka.aspx> (posljednji pristup, kao i za druge navedene mrežne stranice, 8. kolovoza 2024).

²¹ Alan Uzelac, „Jedinstvena primjena prava u hrvatskom parničnom postupku: tradicija i suvremenost“, u: *Novine u parničnom procesnom pravu*, ur. Jakša Barbić, (Zagreb: HAZU, 2020): 111-168. Vidi tekst zahtjeva koji je podnio VTS u predmetu Udruga KHL Medveščak, 37 Pž -2952/2021-5 od 10. studenog 2021., <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=256641&pageIndex=0&doclang=HR&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=5003362>: 5.

²² Ibid.: 133.

²³ Okrugli stol Znanstvenog vijeća za državnu upravu, pravosuđe i vladavinu prava *Novine u parničnom procesnom pravu*, održan 6. prosinca 2019., v. <https://www.info.hazu.hr/upload/File/2019/Novine-u-parnicnom-procesnom-pravu.pdf>.

Obvezatnost pravnih shvaćanja odjelskih sjednica bila je i znatno ranije predmet kritike u standardnom udžbeniku iz građanskog procesnog prava, u kojem je upozoravano da ona dovode u pitanje sudačku neovisnost i predstavljaju nedozvoljeni oblik zadiranja u zakonodavnu sferu.²⁴

U navedenom udžbeniku podsjeća se na to da je obvezatnost pravnih shvaćanja sudskih odjela drugostupajskih sudova već 2000. godine bila ukinuta zbog sumnji u kršenje interne sudačke neovisnosti²⁵, da bi ponovo bila uspostavljena 2004. godine.²⁶ O razlozima izmjena iz 2000. godine pisalo se u procesnopravnoj doktrini²⁷, navodeći da je „već duže vremena (...) bilo upozoravano na potencijalnu protuustavnost odredbe prema kojoj odjeli drugostupajskih sudova, Upravnog suda i Vrhovnog suda mogu donositi shvaćanja obvezatna za sva vijeća u njihovom sastavu“, a također upućujući da pomak „nije dovoljno korjenit“ jer je pravo donošenja obvezujućih shvaćanja bilo ostalo na sjednicama odjela Vrhovnog i Upravnog suda.²⁸

Kada je tri godine kasnije, praktički bez obrazloženja, ponovo uvedena obvezatnost pravnih shvaćanja i u drugostupajskim sudovima, komentar Zakona o sudovima iz 2004. godine upozorio je da su „u novoj noveli gotovo posve ignorirani argumenti koji su upozoravali na nespojivost (obvezatnih pravnih shvaćanja sudskih odjela) s ustavnim položajem sudbene vlasti i načelom supstancijalne nezavisnosti sudaca u odlučivanju“²⁹.

O suglasnosti obvezujućeg učinka odjelskih sjednica s Ustavom raspravljao je i sam Ustavni sud. Povodom inicijative troje profesora prava³⁰ koja se odnosila na ispitivanje ustavnosti pravnog shvaćanja o zastari restitucijskih zahtjeva

²⁴ Siniša Triva, Mihajlo Dika, *Građansko parnično procesno pravo* (Zagreb: Narodne novine, 2004.), § 23/6: 124. Na istom se mjestu ističe da „reafirmiranjem rješenja o obvezatnosti pravnih shvaćanja odjelskih sjednica viših sudova nije samo dezavuirano ustavno načelo da sudovi sude na temelju Ustava i zakona, već su tim odjelskim sjednicama dana određena normativna (kvazilegislativna) ovlaštenja“, čime su „stvoreni uvjeti za autonomno nekontrolabilno kreiranje sudskog prava“.

²⁵ Vidi čl. 18. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o sudovima, Narodne novine, br. 129/2000.

²⁶ Vidi čl. 10. st. 2. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o sudovima, Narodne novine, br. 17/2004.

²⁷ Alan Uzelac, „Novela Zakona o sudovima i Zakona o Državnom sudbenom vijeću - elementi reforme organizacijskog sudbenog prava“, u: *Hrvatsko pravosuđe: pouke i perspektive*, ur. Goranka Lalić, (Zagreb: HHO i Nizozemski helsinški odbor, 2002.): 33-70.

²⁸ Ibid.: 66.

²⁹ Alan Uzelac, *Zakon o sudovima* (Zagreb: Narodne novine, 2004.): XIV.

³⁰ Vidi argumente iz navedene inicijative u: Mihajlo Dika, „O ustavnosti odredaba Zakona o sudovima o obvezatnosti pravnih shvaćanja prihvaćenih na sjednicama odjela odnosno na sjednicama svih sudaca viših sudova i o njihovoj ustavnosudskoj kontrolabilnosti“, u: *Liber amicorum Aldo Radolović*, ur. Zvonimir Slakoper, Maja Bukovac Puvača i Gabrijela Mihelčić (Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Pravni fakultet, 2018.): 109-123.

izraženog u konkretnom pravnom shvaćanju odjelske sjednice Vrhovnog suda³¹ uz načelan prijedlog da se odredba čl. 40. st. 2. Zakona o sudovima proglasi protuustavnom. Tada je, međutim, Ustavni sud većinom glasova odbio pokrenuti postupak za ispitivanje ustavnosti³², a također i odbacio prijedlog za ispitivanje zakonitosti konkretnog pravnog shvaćanja³³ ponavljajući svoje ustaljeno stajalište da ono „nije drugi propis koji bi mogao biti predmet [ustavnosudske kontrole]“.³⁴ Odluke Ustavnog suda donesene su uz tri glasa protiv i izdvojena mišljenja u kojima se upozorava da je „postupak donošenja pravnih shvaćanja prožet nizom problematičnih aspekata“, kao i na to da je zbog istog pitanja već pokrenut postupak kod Suda EU.³⁵

I vanjski su čimbenici također već dugo upućivali na potrebu preispitivanja obvezujućih odluka odjelskih sjednica kao mehanizma osiguranja jedinstvene primjene prava. U post-jugoslavenskim državama koje su poznavale slične mehanizme, takvi su mehanizmi u međuvremenu u najvećoj mjeri ukinuti ili transformirani. U Sjevernoj Makedoniji je 2020. godine obranjen doktorat koji je dokazivao tezu da čak ni reformirani makedonski sustav obvezujućih pravnih shvaćanja odjelskih sjednica nije u skladu s modernim razumijevanjem vladavine prava i neovisnosti sudstva.³⁶ Više odluka europskih sudova također je davalo za naslutiti da ocjena hrvatskih odjelskih sjednica, u slučaju da dođe do njihovog meritornog preispitivanja iz perspektive europskog prava, neće biti povoljna s obzirom na više načela usko povezanih uz temeljne postulate moderne pravne države.

Problematičnost mehanizama ujednačavanja sudske prakse u Hrvatskoj iz perspektive prava EU bila je evidentna i u okolnosti da je, na inicijativu koja je došla izvana i u kontekstu pridruživanja Uniji, u posljednji čas iz konačnog prijedloga ZS-a iz 2013.³⁷ bila brisana odredba čl. 40. st. 2. koja je ovlašćivala

³¹ Vrhovni sud RH, Su-IV-47/2020-2 od 30. siječnja 2020., https://www.vsrh.hr/custompages/static/HRV/files/PravnaShvacanja-Zakljucci/GO-pravnashvacanja/VSRH_GO_2020_Su-IV-47-2020-2_2020-1-30_sjed01.pdf.

³² Ustavni sud RH, U-I/6950/2021, rješenje od 12. travnja 2022.

³³ Ustavni sud RH, U-II/6951/2021, rješenje od 12. travnja 2022.

³⁴ Ibid., t. 5.

³⁵ Ustavni sud RH, U-II/6951/2021, Izdvojena mišljenja sudaca Gorana Selanca, Lovorke Kušan i Andreja Abramovića: 3-5.

³⁶ Emilija Lokvenec, *Ulogata na Vrhovniot sud vo obezbeduvanjeto edinstvo vo primenata na zakonite od strana na sudovite* (diss.), (Skopje: Sveučilište Sv. Kiril i Metod, Iustinianus Primus, 2020.): 213-218. Ista se autorica u svome magistarskom radu bavila specifično načelnim pravnim shvaćanjima, v. Emilija Lokvenec, *Načelnite stavovi i načelnite pravni mislenja na Vrhovniot sud na Republika Makedonija kako izvor na građanskoto pravo* (magistarski rad), (Skopje: Sveučilište Sv. Kiril i Metoda, Iustinianus Primus, 2015).

³⁷ Hrvatski sabor, Konačni prijedlog zakona o sudovima, P.Z. br. 217 od 7. veljače 2013., klasa 711-01/12-01/08.

predsjednika suda odnosno odjela da zaustave dostavu pisanog opravka odluke radi zakazivanja sjednice odjela na kojoj bi se raspravljalo o različitim pravnim shvaćanjima različitih vijeća suda. Ta odredba uklonjena je amandmanom Vlade RH³⁸ koja je zakon i bila predložila, uz obrazloženje da je „odredba članka 40. prema mišljenju stručnjaka Europske komisije dvojbena sa stajališta ustavno zajamčenih prava i dužnosti sudaca na potpunu neovisnost u donošenju odluka“.³⁹ Kako se pokazalo u postupcima koji su dali povod zahtjevu za tumačenjem prava Unije, usprkos tom brisanju (koje je bilo tek nepotpun odgovor na kritike, jer nije bilo praćeno brisanjem odredbe o obvezatnim pravnim shvaćanjima odjelskih sjednica), ista praksa preživjela je kroz odredbe Sudskog poslovnika i *de facto* ovlasti sudskih evidentičara.

U određenoj mjeri praksa zaustavljanja otpreme odluka bila je i intenzivirana. Naime, prema shvaćanju sudskog vijeća koje je iniciralo postupak, sudski evidentičar postao je osoba čija je suglasnost nužna za otpravak, jer poslovnik ne omogućuje da se predmet otpravi dok ga sudska evidencija ne „evidentira“, a u protivnom vijeće ili mora svoju odluku uskladiti s primjedbama evidentičara, ili se – također na inicijativu evidentičara, a ne vijeća – mora održati odjelska sjednica na kojoj će se zauzeti obvezujuće pravno shvaćanje koje će sudske vijeće morati prihvatiti da bi mu odluka bila otpremljena iz suda.⁴⁰

Valja primijetiti da se Europska komisija bila aktivno uključila i u postupak Suda EU u predmetu Hann-Invest gdje je dala svoja pisana i usmena očitovanja. U njima je izrazila stav da pravna shvaćanja odjelskih sjednica ne bi bila protivna vladavini prava kada bi bila samo poticajne (instruktivne) naravi, tj. kada bi djelovala snagom svoga autoriteta, pravno ne obvezujući vijeće koje odlučuje u predmetu. Istodobno, Komisija je upozorila i na okolnost da sjednice odjela nisu dostupne ni široj ni stranačkoj javnosti te da stoga potencijalno krše pravo na obranu jer stranke nemaju mogućnost ni na koji način na njima sudjelovati i iznijeti svoje argumente.⁴¹

Iz svih ovih razloga, odluka Suda EU nikako nije neočekivana, premda nije donesena olako i bez drugačijih mišljenja, od kojih je jedno bilo i mišljenje nezavisnog odvjetnika u ovom predmetu.⁴² Evidentno je da u državama

³⁸ Amandmani Vlade RH na konačni prijedlog Zakona o sudovima, P.Z. br. 217/2 od 21. veljače 2013., klasa 711-01/12-01/6, https://sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2018-12/amandmani_Vlade_RH_PZ_217.pdf.

³⁹ Ibid., Amandman II: 2.

⁴⁰ Vidi tekst zahtjeva koji je podnio VTS u predmetu Udruga KHL Medveščak, cit. (bilješka 21): 3: „...*de facto* odluku donosi vijeće od tri suca ili sudac pojedinac pod uvjetom da se s tom odlukom suglasio sudac evidencije.“

⁴¹ Vidi Mišljenje nezavisnog odvjetnika, cit. (bilješka 10), t. 69. i 73.

⁴² Ibid., t. 48-72.

članicama EU, pa i šire, postoje mnogobrojni i vrlo različiti mehanizmi za osiguranje jedinstvene primjene prava. Mnogi od takvih mehanizama uključuju interne procedure i provjere uspostavljene s namjerom da se osigura da sudovi institucionalno donose odluke visoke kvalitete, uz što manja odstupanja u tumačenju i primjeni prava. I sam mehanizam tumačenja prava EU u kojem Sud EU ima ovlasti donositi obvezujuća pravna tumačenja („pravna shvaćanja“) prava Unije može se shvatiti kao sustav koji ograničava slobodu i neovisnost nacionalnih sudova u tumačenju prava. Čini se da je to i bila glavna motivacija za tolerantan stav nezavisnog odvjetnika, premda je jasno da su postupak tumačenja prava EU i uloga Suda EU kao svojevrsnog „precedentskog“ suda osnovanog temeljnim aktima Unije vrlo različiti od postupka donošenja pravnih shvaćanja i uloge žalbenih i drugih viših sudova u zemljama članicama. U svakom slučaju, procesna autonomija država članica ne isključuje mnoge vrste različitih načina ujednačavanja pravne prakse – no time nije dano zeleno svjetlo svakom od takvih načina.⁴³ Dosadašnji domaći način usklađivanja pravne prakse kroz obvezujuća pravna shvaćanja viših sudova bio je i do sada kontroverzan, a sada je i sa strane najvišeg suda EU utvrđeno da ga se mora mijenjati.

5. PROMJENE KOJE PROIZLAZE IZ PRESUDE SUDA EU U PREDMETIMA *HANN-INVEST I DR.*

5.1. Općenito

Razumijevanje uzroka i povoda odluke Suda EU bitno je za shvaćanje njenog značenja i posljedica. Iskustvo je pokazalo da pogrešno razumijevanje odluka međunarodnih i europskih sudova može biti fatalnije od povoda za njihovo donošenje. Zato je iznimno bitno da se odluka u predmetima *Hann-Invest i dr.* temeljito analizira, da se dobro shvate njeni razlozi i dosezi te da se spriječe prenapljene i neumjesne reakcije. Već smo vidjeli da kozmetičke i parcijalne intervencije u zakonski tekst koje ništa bitno ne mijenjaju u praksi nisu adekvatne te da neće otkloniti temeljni problem. Međutim, ni radikalni potezi učinjeni bez razumijevanja temeljnog problema neće pomoći; naprotiv, oni mogu pogoršati aktualno stanje, doprinoseći pravnoj nesigurnosti bez ojačanja vladavine prava i boljeg razumijevanja fundamentalnih pojmova kao što su trodioba vlasti, (interna) sudačka neovisnost u odlučivanju i granice slobode suda u tumačenju prava.

---

⁴³ Vidi Mišljenje nezavisnog odvjetnika M. Bobeka u predmetima Asociația „Forumul Judecătorilor din România“ i dr. (C-83/19, C-127/19, C-195/19, C-291/19 i C-355/19, EU:C:2020:746, t. 230.).

5.2. Hoće li promjene u dosadašnjim mehanizmima negativno utjecati na jedinstvenu primjenu prava?

U bližoj budućnosti moguće je da će se pojaviti slučajevi u kojima će drugostupanjska vijeća, premda svjesna drugačije prakse svojih kolega na istome sudu, ostajati pri vlastitom stavu i shvaćanju – a za neotpremanje takvih odluka iz suda nakon odluke Suda EU više nema nikakve pravne osnove. Ne treba, međutim, preuveličavati opasnosti te iznositi nepotkrijepljene tvrdnje da će nakon ove odluke nastupiti pravni kaos. Upravo suprotno, vjerojatnije je da ova odluka neće imati velike, pa čak ni značajne posljedice po pravnu sigurnost, čak i ako se u narednom kraćem do srednjoročnom razdoblju ne poduzmu nikakve zakonske i druge mjere. Za ovu tvrdnju postoje dva razloga, empirijski i pravni.

Što se tiče iskustva kojeg imamo iz prakse u zemlji i inozemstvu, može se obrazloženo tvrditi da obvezatna pravna shvaćanja nikada nisu bila uspješna kao instrument za osiguranje jedinstvene primjene prava, a posebno da nisu bila efikasna kao sredstvo za osiguranje kvalitetne prakse utemeljene na produbljenom promišljanju razloga za određeno tumačenje prava. Nema nikakvih empirijskih istraživanja koja bi pokazala da su suci zbog formalne obvezatnosti pravnih shvaćanja u većoj mjeri voljno prihvaćali suditi na temelju tuđeg uvjerenja o tome kako pravo treba tumačiti. Izmjene Zakona o sudovima iz 2004. donesene su u hitnom postupku i paušalno, bez ikakvog konkretnog dokaza ili tvrdnje u obrazloženju prijedloga da je ukidanje obvezatnosti pravnih shvaćanja drugostupanjskih sudova izazvalo krizne situacije.⁴⁴ Upravo suprotno, kao što su pokazale inicijative povodom kojih je donijeta odluka u predmetima *Hann-Invest i dr.*, element prisile sadržan u formalnoj obvezatnosti može izazvati loše međuljudske odnose i svojevrstan pasivni otpor članova vijeća u odnosu na kvazi-hijerarhijsku kontrolu evidentičara i drugih tijela sudske uprave. I u drugim su post-jugoslavenskim državama istraživači tvrdili da ovakav sustav ujednačavanja nije „ni efikasan ni djelotvoran“.⁴⁵

5.3. Novi mehanizmi za osiguranje jedinstvenog tumačenja i primjene prava

U pravnoj sferi, valja upozoriti da su u Hrvatskoj u posljednjim serijama izmjena procesnih zakona značajno unaprijeđeni drugi, suvremeniji načini ujednačavanja sudske prakse. Među njima posebno mjesto zauzima novi model

⁴⁴ Vidi Konačni prijedlog Zakona o sudovima, P.Z. br. 593 od 8. ožujka 2004., klasa 022-02/23-01/124, https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2024-03-08/170604/PZ_593.pdf.

⁴⁵ Emilija Lokvenec, *Ulogata na Vrhovniot sud vo obezbeduvanjeto edinstvo vo primenata na zakonite od strana na sudovite* (diss.), cit., 11.

revizije po dopuštenju, koji je upotpunjen promjenama u sastavu vijeća Vrhovnog suda. On sada o posebno bitnim pitanjima može (a nekada i treba) odlučivati u proširenom vijeću od trinaest sudaca. Time su otklonjene nekadašnje mogućnosti paralelnog postojanja suprotnih shvaćanja različitih vijeća na samom Vrhovnom sudu koje su se mogle otkloniti samo zakazivanjem odjelskih sjednica ili opće sjednice svih sudaca toga suda.⁴⁶

Uz ovu promjenu, novi model revizije po dopuštenju omogućuje da Vrhovni sud reagira na svaku sistemski važnu razliku u tumačenju prava od strane žalbenih sudova. S obzirom da mogućnost meritornog ispitivanja revizije ovisi o dopuštenju Vrhovnog suda koji sam ocjenjuje je li predmet važan, tj. pojavljuju li se unutar drugostupanjskih sudova proturječna pravna shvaćanja koja bi tražila njegovu intervenciju, više nema načelno nerevizibilnih predmeta. Neke dosadašnje iznimke koje su kod vrijednosno određenog praga revizibilnosti onemogućavale pristup Vrhovnom sudu sada više ne postoje, a pojedini slučajevi nerevizibilnosti koji su nakon reforme preostali kao relikv ranijeg sustava (npr. unutar Obiteljskog zakona kao posebnog zakona) bit će, nadamo se, uskoro također otklonjeni. Zato se više ni teorijski ne može tvrditi da za obvezujuća pravna shvaćanja kao način ujednačavanja prakse na drugostupanjskim sudovima nema (boljih) alternativa.

Uz to, novi model revizije trebao bi u budućnosti rezultirati bitno bržim i kvalitetnijim odlučivanjem Vrhovnog suda, tako da je smanjena uvjerljivost razloga da je prisilno ujednačavanje shvaćanja na razini samoga žalbenoga suda potrebno da bi se ubrzalo postupanje. Za akcelerirano i preventivno ujednačavanje pravnih shvaćanja u kriznim situacijama u kojima se traži urgentna intervencija najvišeg sudskog tijela, u Zakon o parničnom postupku unesen je i novi instrument, ogledni postupak radi rješavanja pitanja važnog za jedinstvenu primjenu prava.⁴⁷ U ovom novom postupku također od izmjena ZPP-a iz 2022. odlučuje prošireno vijeće od trinaest sudaca Vrhovnog suda kao pravo sudbeno tijelo.⁴⁸ Sveukupno, u domaćem pravosuđu danas postoji mnogo više modernih instrumenata za osiguranje jedinstvene primjene prava koje bi samo trebalo nastaviti unaprjeđivati kako bi se postigli željeni učinci.⁴⁹

Samo po sebi, dakle, ukidanje obvezatnosti pravnih shvaćanja odjelskih sjednica nipošto neće izazvati spektakularne negativne posljedice, upravo suprotno: ono

⁴⁶ Usp. Marko Bratković, „Novine u uređenju revizije u parničnom postupku“, *Zakonitost*, 4., br. 1 (2019): 16-27.

⁴⁷ Vidi čl. 502.i do 502.n ZPP-a.

⁴⁸ Usp. čl. 93. Zakona o izmjenama i dopunama ZPP-a, Narodne novine br. 80/2022.

⁴⁹ O mogućim dodatnim unaprjeđenjima uređenja proširenih vijeća VS-a v. Aleksandra Maganić, „Institut proširenog vijeća Građanskog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 45(1) 2024, <https://doi.org/10.30925/zpfsr.45.1.3>.

može potaknuti bolje i kvalitetnije sudsko odlučivanje u kojem će u prvom planu biti uvjerljivost pravnih argumenata, a ne broj ruku na sjednicama sudskih odjela.

5.4. Utjecaj presude Suda EU na ustavno i zakonsko razumijevanje pojma „sud“

Odluka Suda EU iznimno je važna za konačno razjašnjenje pitanja o tome što se ustavnopravno ima smatrati „sudom“ u smislu subjekta tituliranog za odlučivanje i ovlaštenog da, u sklopu jamstava pravičnog postupka, ima status neovisnog i nepristranog tijela. Naime, u hrvatskom jeziku, kao i u mnogim drugim, pojam „suda“ je višeznačan te se može odnositi kako na upravnu organizaciju („sud“ u smislu Zakona o sudovima, tj. sud u institucionalnom smislu) tako i na konkretno tijelo ovlašteno da odlučuje (tj. „sud“ u smislu Zakona o parničnom postupku, tj. „sud“ u funkcionalnom smislu), dakle na suca pojedinca ili sudsko vijeće koji zakonito tvore sastav tijela koje odlučuje o sporu. Razgraničenje ovlasti između tijela sudske uprave (predsjednika suda, sudskih odjela, te drugih pratećih sudskih službi, uključujući i evidenciju sudske prakse) i sudaca koji u zakonom propisanom sastavu obavljaju glavnu funkciju sudova – suđenje, nije uvijek u domaćoj pravnoj i ustavnosudskoj praksi bilo jasno i potpuno.

U domaćoj praksi, zabilježene su odluke u kojima se ovlaštenja ključna za zakonito suđenje, kao što su pravo na podnošenje zahtjeva za ispitivanje ustavnosti Ustavnom sudu RH⁵⁰, pripisuju „sudu“ kao instituciji. Tako je Ustavni sud RH u jednom predmetu izrazio da „priznaje položaj kvalificiranih pokretača ustavnosudskog postupka za ocjenu ustavnosti pravnih normi samo tijelima državne i javne vlasti kao takvima“, tj. tražio je da u postupku ocjene ustavnosti zahtjev „pred Ustavnim sudom mora predstavljati predsjednik suda kao najviše tijelo sudske uprave u sudu, a sam zahtjev mora sadržavati i njegov potpis i pečat suda“⁵¹. U drugim je odlukama isti Ustavni sud, bez pobližeg obrazloženja, zastupao suprotan stav, tumačeći izraz „sud“ u procesnom smislu.⁵²

U istom smislu postojale su i dvojbe može li se odjelska sjednica ili sjednica svih sudaca pojedinog suda smatrati ne samo tijelom sudske uprave, nego i „pravim“ sudskim tijelom koje može kao „sud“ donositi odluke koje determiniraju ishod konkretnih pravnih postupaka. Čak i u odnosu na predsjednika suda, njegova je administrativna ovlast da donosi odluke kao čelnik sudske uprave u konkurenciji

⁵⁰ Vidi iz 37. st. 1. Ustavnog zakona o ustavnom sudu (Narodne novine br. 99/99., 29/02., 49/02. - službeni pročišćeni tekst).

⁵¹ Ustavni sud RH, U-I-4175/2013, rješenje od 27. kolovoza 2013., t. 9. i d.

⁵² Vidi Ustavni sud RH, U-I-3465/2017 i dr, odluka i rješenje od 18. prosinca 2018., t. 1.1.; U-I-1007/2012, odluka i rješenje od 24. lipnja 2020., t. 8.; U-I-1072/2019, odluka od 7. srpnja 2020., t. 2.

s njegovim procesnim ovlaštenjima da odlučuje o zahtjevima za izuzeće sudaca u konkretnim pravnim postupcima.

Odluka Suda EU donosi više svjetla te govori u prilog strožeg razdvajanja upravnih i sudskih funkcija unutar suda kao pravosudne institucije. Iz nje je jasno da su „sudovi“ u smislu prava Unije konkretni suci ili vijeća koja u skladu s mjerodavnim procesnim zakonom odlučuju o primjeni i tumačenju prava u sudskim predmetima, i da se upravo na njih odnose zahtjevi neovisnosti i djelotvorne pravne zaštite. U tom smislu jasno je da jamstva neovisnosti u suđenju pripadaju osobno sucima koji čine „sud“ kao tijelo koje odlučuje, to jest sucu pojedincu ili sucima koji čine zakonito formirano sudsko vijeće. Takvo razumijevanje trebalo bi u budućnosti biti i putokaz za tumačenje odredbe hrvatskoga Ustava prema kojoj se „sudačka dužnost povjerava osobno sucima“.⁵³

Jamstvo da tako određeno konkretno tijelo „posve samostalno izvršava svoje funkcije a da se pritom ni u kojem pogledu ne nalazi u hijerarhijskom ili podređenom odnosu i da ne prima naloge ili upute ikoje vrste te da je tako zaštićeno od vanjskih utjecaja ili pritisaka koji mogu narušiti neovisnu prosudbu njegovih članova i utjecati na njihove odluke”⁵⁴ obuhvaća i „zaštitu sudaca od nedopuštenih utjecaja koji potječu iz predmetnog suda”⁵⁵. To također podrazumijeva „da sudsko vijeće nadležno za predmet samostalno donosi odluku kojom se dovršava postupak”⁵⁶. Postupak koji se provodi mora zadovoljavati i jamstvo kontradiktornosti, tj. mogućnost da stranke raspravljaju o svim činjeničnim i pravnim elementima koji determiniraju ishod postupka.

Na temelju ovih premisa, Sud EU zaključuje da pravila o sastavu sudskih vijeća moraju biti transparentna i poznata svima, te da takva pravila isključuju „svako neopravdano zadiranje u postupak odlučivanja u vezi s određenim predmetom osoba koje nisu članovi sudskog vijeća nadležnog za taj predmet i pred kojima stranke nisu mogle iznijeti svoje argumente”.⁵⁷

Upravo zato, protivna je neovisnosti „suda“ intervencija evidentičara u rad vijeća („suda“ u funkcionalnom smislu) radi prihvatanja „ustaljenog“ pravnog shvaćanja „suda“ (u institucionalnom smislu). Sudačkoj neovisnosti je protivna i intervencija sudskog odjela ili sjednice svih sudaca (kao kolektivnog tijela

⁵³ Čl. 118. st. 1. Ustava Republike Hrvatske (Narodne novine br. 56/90., 135/97., 8/98. - službeni pročišćeni tekst, 113/00., 124/00. - službeni pročišćeni tekst, 28/01., 41/01. - službeni pročišćeni tekst, 76/10., 55/01. - službeni pročišćeni tekst, 5/14., 85/10. - službeni pročišćeni tekst).

⁵⁴ Presuda suda EU (veliko vijeće) od 19. studenog 2018., *A.K. i dr. protiv Krajowa Rada Sądownictwa*, C-585/18, ECLI:EU:C:2019:982, t. 121.

⁵⁵ Presuda suda EU u predmetima *Hann-Invest i dr.*, cit., t. 54.

⁵⁶ *Ibid.*, t. 55.

⁵⁷ *Ibid.*, t. 59.

„suda“ u institucionalnom smislu) koji svoje pravno shvaćanje može nametnuti konkretnom sudskom vijeću („sudu“ u funkcionalnom smislu). Neizravno su kršenje sudačke neovisnosti i intervencije predsjednika suda, ako on kao vodeće tijelo sudske uprave („suda“ u institucionalnom smislu), ima pravo zakazivati odjelske sjednice, određivati predsjednike odjela te suce koji obavljaju poslove sudske evidencije, ako je predviđeno da takva tijela imaju pravo utjecati na postupak odlučivanja sudaca („suda“ u funkcionalnom smislu) u konkretnim predmetima.

Iz odluke u predmetima *Hann-Invest i dr.* međutim ne proizlazi da jasno razlikovanje institucionalnog i funkcionalnog pojma suda dovodi u pitanje uspostavu raznih vrsta mehanizama koji pomažu ujednačavanju pravne prakse, pod uvjetom da ti mehanizmi zadovolje jedan od dva uvjeta:

- 1) oni ne smiju dovoditi u pitanje supstancijalnu neovisnost suda (konkretnog suca ili članova vijeća) u odlučivanju, ili
- 2) oni moraju i sami zadovoljavati sva jamstva poštenog postupka (određenost i transparentnost, uspostavljenost zakonom, neovisnost i kontradiktornost).

U tom svjetlu u nastavku ćemo dati odgovor na sljedeća hipotetička pitanja koja se danas postavljaju među pravnim praktičarima: 1.) moraju li se ukinuti sudski evidentičari; 2.) jesu li, pravna shvaćanja odjelskih sjednica već sama po sebi protivna pravu EU? te 3.) nalaže li presuda Suda EU uspostavljanje proširenih vijeća na žalbenim sudovima?

Raspraviti će se i neke dodatne implikacije ove odluke na ustrojstvo oglednog postupka i neka druga pitanja.

5.5. Mora li se ukinuti funkcija suca evidentičara?

5.5.1. Praćenje sudske prakse kao važna i korisna aktivnost suda

Odgovor na pitanje „Mora li se ukinuti suce zadužene za praćenje pravne prakse?“ svakako je negativan. Iako su prve reakcije na odluku u predmetima *Hann-Invest i dr.* primarno isticale da je Sud EU proglasio protivnim pravu EU unutarnji mehanizam ujednačavanja sudske prakse koji se odnosi na suce koji obavljaju poslove sudske evidencije⁵⁸, suci evidentičari nisu glavni predmet te odluke. Njena prava bit tiče se cjelokupnog sustava ujednačavanja sudske prakse u kojem institucija („sud“ u institucionalnom smislu) može kroz djelovanje svojih internih mehanizama nametnuti konkretnom sucu ili vijeću („sudu“ u procesnom

---

⁵⁸ Vidi Nataša Ban, „Vrhovni sud o presudi Suda EU: Provest će se, očekuje se povećanje suprotnih sudskih odluka“, HRT/Hina, 11. srpanj 2024., <https://vijesti.hrt.hr/eu/ujednacavanje-sudske-prakse-u-rh-nije-u-skladu-s-pravom-eu-a-11655372>.

smislu) obvezu da donese odluku određenog sadržaja, odnosno protivno vlastitom uvjerenju izmijeni već donesenu konačnu odluku.

Evidentičari su u odluci u predmetima *Hann-Invest i dr.* u bitnome bili tek sporedna tema. Sama po sebi, dužnost da se prikuplja i analizira sudske praksa u pojedinom sudu nije ni po čemu problematična. Načelno, praćenje i analiziranje odluka koje donosi pojedini sud kao institucija korisna je i važna aktivnost koja može pomoći djelotvornosti rada i poboljšati kvalitetu donesenih odluka. Problem uočen od Suda EU sastojao se samo u načinu na koji se praćenje sudske prakse koristi radi kanaliziranja institucionalnog pritiska koji kulminira mogućnošću donošenja pravno obvezujuće odluke sudskog odjela koju su suci neposredno zaduženi da predmet riješe bez obzira na vlastiti stav i savjest dužni slijediti.

No, iako evidentičari nisu bili glavna meta Suda EU, njihov *modus operandi* treba učiniti znatno transparentnijim, usklađenim s modernim metodama ujednačavanja prava. Zbog toga najprije treba pojasniti što je do sada bila funkcija sudaca evidentičara te kojim su se poslovima oni bavili, kako bi se uvidjelo što bi u njihovoj praksi trebalo zadržati, a što mijenjati.

5.5.2. „Služba evidencije“: normativno uređenje na zakonskoj i poslovničkoj razini

Izraz „(sudac) evidentičar“ nije kao takav predviđen ni Zakonom o sudovima ni Sudskim poslovnikom. Niti jedan aktualni zakon ne govori ni o „evidenciji“ ili „službi evidencije“ sudske prakse. Umjesto toga, zakonski propisi govore o „praćenju i proučavanju sudske prakse“.

Normativna osnova za aktivnosti praćenja sudske prakse razmjerno je oskudna. U Zakonu o sudovima iz 1994.⁵⁹ bilo je tek navedeno da se „u sudovima mogu ustanoviti odjeli ili odjelne službe za praćenje i proučavanje sudske prakse“, uz naznaku da se na čelu te službe ili odjela nalazi sudac.⁶⁰ Upute sudovima za praćenje sudske prakse trebale su se utvrđivati na općoj sjednici Vrhovnog suda.⁶¹ Takve upute, ako su bile donošene, nisu međutim bile objavljivane na stranicama Vrhovnog suda.⁶²

⁵⁹ Zakon o sudovima (1994), Narodne novine br. 3/94., 100/96., 115/97., 131/97., 129/00., 67/01., 5/02., 101/03., 17/04., 141/04., 150/05.

⁶⁰ V. čl. 31. st. 1. i 2. ZS (1994).

⁶¹ Čl. 34. st. 1. t. 3. ZS (1994).

⁶² Vidi dokumente objavljene na stranicama općih sjednica VSRH, <https://www.vsrh.hr/opce-sjednice.aspx>.

Korak dalje otišao je Zakon o sudovima iz 2005.⁶³ U njemu je propisano da se u sudovima s više od dvadeset sudaca ustanovljuju odjeli ili odjelne službe za praćenje i proučavanje sudske prakse.⁶⁴ Uz to je, među posebnim odredbama o unutarnjem ustrojstvu VSRH, određeno da Vrhovni sud ima „službu za praćenje, proučavanje i bilježenje sudske prakse“⁶⁵, a daljnje se odredbe o njoj (kao i za druge ustrojstvene jedinice najvišeg suda) prepuštaju poslovničkim odredbama – između ostaloga i poslovniku Vrhovnog suda kao jedinog suda koji, uz odredbe Sudskog poslovnika, ima i vlastiti, dopunski podzakonski akt o unutarnjem uređenju.

U aktualnom Zakonu o sudovima (2013)⁶⁶, odredbe o praćenju sudske prakse doživjele su svojevrsan zaokret. Napuštena je odredba o obvezatnom osnivanju posebnog odjela ili službe za praćenje sudske prakse u sudovima s više od 20 sudaca (možda i zbog reorganizacije sudačke mreže koja je manje sudove pretvorila u rijetkost), a umjesto nje je određeno da se u (svakom?) sudu godišnjim rasporedom određuje „jednog ili više sudaca za praćenje i proučavanje sudske prakse“,⁶⁷ uz naznaku da se za te poslove „može osnovati poseban odjel“ ako je „sukladno Okvirnim mjerilima za rad sudaca na tim poslovima [praćenja sudske prakse] raspoređeno više sudaca“.⁶⁸ U tom smislu i odredba čl. 23. st. 3. Sudskog poslovnika određuje da se se godišnjim rasporedom poslova određuju/utvrđuju i „suci za praćenje sudske prakse“. No, posebna odredba unesena izmjenama i dopunama iz 2018.⁶⁹ dopunski propisuje da se u višim sudovima te prvostupanjskim sudovima s više od 50 sudaca osniva „odjel za praćenje europskih propisa i sudske prakse Suda Europske unije i Europskog suda za ljudska prava“.⁷⁰

Zanimljivo je da se na zakonskoj razini uz „praćenje“ i „proučavanje“ izraz „bilježenje“ (što bi bio sinonim za „evidentiranje“ spominje jedino u čl. 43. ZS (2013) kao naziv ustrojstvene jedinice Vrhovnog suda. Osim toga, jedino mjesto na kojem se pojavljuje izraz „služba za praćenje i evidentiranje sudske prakse“ je

⁶³ Zakon o sudovima (2005), Narodne novine br. 150/05., 16/07., 113/08., 153/09., 34/10., 116/10., 122/10. - službeni pročišćeni tekst, 27/11., 57/11., 130/11., 28/13.

⁶⁴ Čl. 36. st. 1. ZS (2005).

⁶⁵ Čl. 52. st. 1. ZS (2005).

⁶⁶ Zakon o sudovima (2013), Narodne novine” br. 28/13., 33/15., 82/15., 82/16., 67/18., 126/19., 130/20., 21/22., 60/22., 16/23., 155/23., 36/24.

⁶⁷ Čl. 41. st. 1. ZS (2013).

⁶⁸ Čl. 42. st. 2. ZS (2013).

⁶⁹ ZID ZS, Narodne novine br. 67/18.

⁷⁰ Vidi čl. 41.a st. 1. ZS (2013). U odnosu na i dalje rudimentarne odredbe o praćenju „domaće“ (ne-europske) sudske prakse, odredbe o praćenju „europske“ prakse nerazmjerno su iscrpne, spominjući kako funkcije ovoga novoga odjela, tako i njegovo sudjelovanje u Europskoj pravosuđnoj mreži, redovite godišnje sastanke, suradnju s Pravosuđnom akademijom itd.

upravo čl. 177. st. 3. Sudskog poslovnika koji je bio predmet preispitivanja Suda EU.

U tom smislu Sudski poslovnik zapravo ide *praeter legem* jer ZS uopće ne koristi navedenu terminologiju: on ne spominje „službu“ već mogućnost osnivanja posebnog „odjela za praćenje i proučavanje sudske prakse“. No, kako je i presudom Suda EU utvrđeno, sam tekst odredbe Sudskog poslovnika prikriva ono što se njome u praksi postiže, jer u njemu nema poveznice sa zakazivanjem i održavanjem sjednice odjela, a izrijeком traži i od „službe“ (*de facto*, „suca ili sudaca raspoređenih za praćenje sudske prakse“) da predmet vrati u referadu suca koji na predmetu radi „u što kraćem roku“, uz otpremu „u daljnjem roku od osam dana“.⁷¹

U odnosu na zakonski tekst, još i više *praeter legem* idu odredbe Poslovnika Vrhovnog suda.⁷² Naime, usprkos tome što se izraz „evidencija“ na zakonskoj razini ne pojavljuje, u Poslovniku Vrhovnog suda odgovarajuća institucija nosi naziv „služba evidencije, praćenja i proučavanja sudske prakse“ (a dalje je samo definirana kao „služba evidencije“).⁷³ Ona ima i vrlo ekstenzivne ovlasti, pa tako između ostaloga:

- prati opća pravna shvaćanja, a sudjeluje i u pripremi njihovih nacрта i drugih materijala za odjelske i sudske sjednice;
- vodi evidenciju odluka „od pravne važnosti“ (zbirka odluka);
- vodi evidenciju općih shvaćanja (načelne odluke) u pitanjima sudske prakse, pa čak i
- pregledava odluke i dopise VSRH prije njihove otpreme „tako da provjerava je li odluka u skladu s općim pravnim shvaćanjem i pravnim shvaćanjem donesenim na sjednici odjela ili izraženim u kojoj ranijoj ili istovremenoj odluci“;
- odabire odluke za objavljivanje u publikacijama sudske prakse te
- prati i proučava praksu nižih sudova.⁷⁴

Jedino Poslovnik Vrhovnog suda (i u tom pogledu mimo zakonske osnove koja bi ga na to ovlašćivala) ima i izričite odredbe o pravu službe evidencije da joj bude dostavljena „svaka odluka i dopis Vrhovnog suda zajedno sa spisima koji se na njih odnose“ radi pregleda⁷⁵, o pravu da pregleda te odluke i potvrdi

⁷¹ V. čl. 177. st. 3. Sudskog poslovnika.

⁷² Poslovnik Vrhovnog suda Republike Hrvatske - pročišćeni tekst od 5.2.2024., <https://www.vsrh.hr/normativni-akti-vrhovnog-suda.aspx>.

⁷³ Vidi čl. 37. st. 1. Poslovnika VSRH.

⁷⁴ Čl. 37. st. 2. Poslovnika VSRH.

⁷⁵ Čl. 38. Poslovnika VSRH.

da je pregled izvršen,⁷⁶ te, najvažnije, pravu zaustavljanja otpreme i zakazivanja sjednice sudskog odjela. Naime, Poslovníkom VSRH propisuje se sljedeće:

„Ako Služba evidencije Građanskog odjela ocijeni da bi odluka vijeća odstupala od ustaljene prakse ili odluke proširenog vijeća Vrhovnog suda ili da je odluka u suprotnosti s pravnim shvaćanjem donesenim na sjednici odjela ili da praksa Vrhovnog suda u vezi s pravnim pitanjem o kojem odlučuje nije jedinstvena, obratit će se pisanom primjedbom sucu izvjestitelju, koji je o tome dužan obavijestiti vijeće koje je donijelo odluku.

Ako se vijeće ne suglasi s primjedbom o tome će i o razlozima neprihvatanja obavijestiti službu evidencije Građanskog odjela pisanim putem. Služba evidencije će o tome izvijestiti predsjednika odjela radi postupanja u smislu članka 32. i 33. ovog Poslovnika [odredbe o održavanju sjednice odjela i zauzimanju obvezatnog pravnog shvaćanja].“⁷⁷

5.5.3. „Služba evidencije“: stvarno funkcioniranje u praksi žalbenih i visokih sudova

Bez obzira na to što aktualni normativni okvir, uz relativnu iznimku Vrhovnog suda, uopće ne predviđa ovako koncipiranu „službu evidencije“, dugogodišnja praksa u višim je hrvatskim sudovima bila i ostala ista. Za „evidentičara“ se godišnjim rasporedom redovito određuje neki od najrevnijih ili najiskusnijih sudaca. Smatra se da je njihov doprinos radu suda značajan, što je jasno i iz kriterija vrednovanja njihova posla. Prema čl. 8. st. 2. Okvirnih mjerila za rad sudaca (2022)⁷⁸, sucima koji su godišnjim rasporedom poslova određeni za praćenje, proučavanje i evidenciju sudske prakse na sudovima drugog stupnja priznaje se da su u potpunosti ostvarili svoju „normu“ ako prate i evidentiraju rad najmanje 16 sudaca.⁷⁹

U prošlosti, suci evidentičari nisu postojali u svim sudovima. U manjim prvostupanjskim sudovima oni se nikada nisu određivali, a i inače je praksa njihova rada u prvostupanjskim sudovima, gdje odjelske sjednice nisu mogle donositi obvezatna pravna shvaćanja, bila drugačija. U većim žalbenim sudovima, međutim, određuje se nekada i tri ili više evidentičara. Njima se predmeti

⁷⁶ Čl. 39. Poslovnika VSRH.

⁷⁷ Čl. 40.a st. 1. i 2. Poslovnika VSRH. Riječ je o odredbama koje su prihvaćene Izmjenama i dopunama Poslovnika VSRH od 11. prosinca 2023., Su V-66/2023-1, v. <https://www.vsrh.hr/normativni-akti-vrhovnog-suda.aspx>.

⁷⁸ Vidi Okvirna mjerila za rad sudaca, prosinac 2021. https://mpudt.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Okvirna%20mjerila/Okvirna%20mjerila%20za%20rad%20sudaca_2021..pdf

⁷⁹ U praksi je ovaj kriterij postavio i praktične granice za imenovanje „evidentičara“, tako da se u pravilu ovisno o broju sudaca u sudu imenuje po jedan evidentičar na svakih šesnaest sudaca toga suda.

raspoređuju po raznovrsnim kriterijima, od područja i naravi predmeta, broja referade (par-nepar) do slučajnog odabira (npr. u ŽS Zagreb je ove godine za praćenje prakse u građanskim predmetima bilo određeno četiri suca)⁸⁰. Evidentičari sudske prakse rijetko su se mijenjali. Čak i onda kada bi se promijenio predsjednik suda, najčešće su godišnjim rasporedom bili određivani isti evidentičari, koji su kao svojevrsno institucionalno pamćenje suda trebali, prije no što su predmet unijeli u „evidenciju“, pročitati svaku presudu ili drugu odluku kojom se predmet završava.

Način intervencije evidentičara u predmete naslijeđen je iz ranijih vremena. O tome aktualno nema nikakvih važećih i općoj javnosti pristupačnih pravila i obrazaca, no interni obrasci koji se koriste već desetljećima predviđaju razne oblike internih reakcija, od potvrde i evidencije do vraćanja predmeta sucu ili vijeću zbog raznih razloga, od nekoherentnosti do protivnosti stavovima iz već donijetih odluka.

Najveći dio poslova evidentičara sasvim je neproblematičan iz europske i komparativne perspektive. Štoviše, oni su sasvim sukladni sličnim internim praksama u upravljanju predmetima u mnogim drugim europskim zemljama. Zasluga evidentičara sudske prakse za poboljšanje kakvoće odluka u hrvatskim sudovima je neizmjerana: bez njihovog zalaganja, udjel presuda koje izlaze iz hrvatskih sudova u kojima bi se nalazile teške formalne i sadržajne greške bio bi znatno veći, o heterogenosti sudske prakse da i ne govorimo.

Treba, međutim, jasno istaknuti koja je vrsta intervencije evidentičara zaslužna za pozitivne rezultate u praksi. Riječ je o zadatku kojega evidentičar ima da, kao iskusen i kvalitetan sudac, pročita tekst odluke koju bi se pod egidom suda kao institucije trebalo dostaviti strankama te da, kao posljednji interni filter, provjeri je li taj tekst konzistentan, kvalitetno oblikovan i dobro obrazložen kako bi se spriječilo da se u odlukama koje iz suda izlaze potkradaju manje ili veće greške koje bi same po sebi mogle ugroziti javni ugled i dignitet suda, a čije bi otklanjanje kroz druge mehanizme nepotrebno oduzelo mnogo vremena i sredstava.

Među ovim zadacima je i vođenje računa o tome da se suce koji su u pojedinom predmetu zauzeli određeni pravni stav upozori na postojanje drugih odluka u sličnim predmetima u kojima su drugi suci istoga suda (ili drugih sudova) ista pravna pitanja tumačili i rješavali na drugačiji način. Uz to, korisno je suce upozoriti i na očite propuste, previde, a možda i nepoznavanje propisa ili protivnost jasnim logičkim inferencijama iz relevantnih pravnih normi. U pitanjima koja su se pojavila u sporu možda je, usprkos jačanju mehanizama za praćenje prakse

---

⁸⁰ Vidi ŽS Zagreb, Godišnji raspored poslova, Su-1068/2023-5 od 1. prosinca 2023.: 21, <https://sudovi.hr/sites/default/files/dokumenti/2023-12/Godi%C5%A1nji%20raspored%20poslova%202024.pdf>.

europskih sudova, u međuvremenu donesena neka relevantna presuda sudova u Strasbourgu ili Luxembourgju koja je promakla pozornosti konkretnog sudskog vijeća.

Iako se svi navedeni zadaci evidencije odnose na provjeru koherentnosti argumenata sudskih odluka koja, ulazeći u bit odlučivanja, nadilazi čisto formalne elemente, odluka Suda EU nije takve aktivnosti *a limine* proglasila suprotnima pravu Unije – jer je u bitnome riječ o dobrim praksama koje postoje u mnogih visokim i najvišim sudovima u Europi, uključujući i same europske sudove, ESLJP i Sud EU. Svaka respektabilna pravosudna institucija skrbi se za održavanje minimalnih elemenata uniformnosti u pogledu izgleda i kvalitete njenih judikata, potiče uniformni *stilus curiae* i nastoji izbjeći očigledne greške i propuste koji bi mogli naštetiti njenom ugledu.

5.5.4. Izmjene koje je potrebno učiniti u odnosu na službu praćenja sudske prakse

U čemu je, dakle, problem, i što treba mijenjati nakon Hann-Investa u odnosu na sudske evidentičare? Tri tematska područja promjena mogu se razlučiti, od kojih su dva neposredno proizašla iz te odluke, a treće se nameće zbog tehnološkog napretka i općenitih promjena u načinu vođenja relevantnih evidencija u sudovima.

Prvi je element vezan uz glavni problem uočen u predmetima *Hann-Invest i dr.*, a to je mogućnost da se u konkretnom slučaju evidentičar posluži argumentom moći – da, riječima podnositeljice inicijative, omogući da se „odluka ispravnog pravnog shvaćanja“ (prema njegovoj slobodnoj ocjeni) bez daljnjeg preispitivanja otpremi, a da se drugome vijeću uvjetuje da će, „ako ostane kod ranijeg shvaćanja, takva odluka ne može otpremljena već će se zakazati sjednica odjela“ (na kojoj će, pretpostavljeno, biti prihvaćena preporuka evidentičara i doneseno pravno shvaćanje kome će se neposlušno vijeće morati povinovati).⁸¹ Takav način postupanja svakako nije u skladu sa standardom neovisnosti koji pripada osobno sucima, a koji je u Hann-Investu opisan kao ovlast sudećih sudaca da posve samostalno izvršavaju svoje funkcije, a da se pritom ni u kojem pogledu ne nalaze u hijerarhijskom ili podređenom odnosu ni prema kome, pa tako ni prema vlastitim kolegama koje bi ih, u duhu demokratskog centralizma, mogle preglasati na sjednici sudskog odjela.

Treba naglasiti da takav način postupanja nije ni inače bio dominantan u pristupu sudskih evidentičara. U mjeri u kojoj je to vanjskim promatračima moguće ocijeniti, čini se da se može kazati da je velik dio evidentičara svoj zadatak u osiguranju

⁸¹ Vidi VTS, Zahtjev za prethodnu odluku u predmetu Hann-Invest od 3. kolovoza 2021.: 2

kvalitete judikata obavljao na kolegijalan način, uvjeravanjem i argumentiranjem koje je dovodilo do dobrovoljnog prihvaćanja sugestija, uz zahvalnost kolega iz sudskog vijeća na pomoći da se zajedničkim naporima otklone pogreške te poboljša konačni rezultat. Činjenica je da je u proteklim desetljećima bilo vrlo malo slučajeva u kojima se radi ujednačavanja pravne prakse, a radi obvezivanja pojedinih „disidentskih“ vijeća da prihvate „kolektivna pravna shvaćanja“ trebalo zakazivati odjelske sjednice i donositi obvezujuća pravna shvaćanja.

Na žalost, jednako je tako istinita i činjenica da o tome ne postoje sustavne statistike i analize, i da je vrlo malo dostupnih podataka o razlozima takvog ponašanja sudaca, tako da se ne može sa sigurnošću ocijeniti ni koliko je slučajeva „discipliniranja“ drugostupanjskih vijeća bilo, ni u kojoj je mjeri njihova malobrojnost bila posljedica taktičnosti evidentičara i dobrovoljnog prihvaćanja uvjerljivih pravnih argumenata o kojima se povodom ovog internog mehanizma kontrole moglo temeljito raspraviti (makar i samo interno).

Ne može se sasvim isključiti – jer je ugrađena u mjerodavne norme o obvezatnosti pravnih shvaćanja odjelskih sjednica – ni mogućnosti da je odsutnost protivljenja barem u nekim slučajevima bila posljedica psihologije pasivnosti i submisivnosti te institucionalnog pritiska koji je sadržan već u samoj mogućnosti da se, u slučaju sukoba s evidentičarem, izloži opasnosti da se mora prihvatiti većinsko mišljenje kolega koje same nisu bile u prilici provoditi postupak, a što već samo po sebi dovodi do svojevrsne stigmatizacije. No, takve su mogućnosti u većoj mjeri posljedica položaja i načina rada odjelskih sjednica, a tek u manjoj mjeri posljedica rada evidentičara.

U svakom slučaju, sustav praćenja sudske prakse i interne mehanizme obavještanja o svim relevantnim kretanjima u sudskoj praksi, kao i dopunske provjere formalne urednosti, koherentnosti i konkluzivnosti odluka koje iz suda izlaze, trebalo bi nastaviti unaprjeđivati, a ni u kom slučaju slabjeti ili ukidati. Međutim, oni bi trebali počivati na uzajamnom uvažavanju, transparentnosti i snazi argumenata, a ne formalnoj potčinjenosti ili obvezatnosti slijedenja mišljenja bilo kojeg upravnog ili sudskog tijela unutar ili izvan samoga suda.

Drugi problem u djelovanju službe evidencije sudske prakse sadržan je u okolnosti da mehanizmi usklađivanja pravnih shvaćanja mogu biti protivni načelima poštenog suđenja čak i u nekim slučajevima u kojima utjecaj na odlučivanje sudskog vijeća nije proizvod prisile i pritiska, nego voljnog i autonomnog prihvaćanja argumenata. U Hann-Investu, Sud EU upozorio je i na okolnost da o relevantnim shvaćanjima koje su iznijeli drugi sudionici, u prvom redu evidentičar, ali i drugi sudionici, stranke nemaju mogućnost saznati, iznijeti

svoja stajališta i argumente, raspravljati, niti koristiti svoje druga postupovna prava.⁸²

Praksa europskih sudova u drugim predmetima u kojima se odlučivalo o tome što su sastavni elementi kontradiktornosti u parničnom postupku već dulje vremena ukazuje na to da svi argumenti iz internih stadija postupka koji su bitno utjecali na sadržaj odluke moraju biti dostupni strankama te im se u odnosu na njih mora omogućiti primjereno očitovanje, bili oni iskazani u mišljenjima nezavisnih odvjetnika, u „izvidima“ nižih sudova, ili u novim pravnim interpretacijama koje se nisu mogle anticipirati do okončanja raspravljanja. Nema razloga da relevantna očitovanja evidentičara, bez obzira na njihovu neobvezatnost, budu iznimka, posebno ako ona dovode do promjene u shvaćanjima i ocjeni članova sudskoga vijeća. Barem u tom slučaju vijeće bi bilo dužno omogućiti strankama da o primljenim očitovanjima sudske evidencije budu obaviještena te im omogućiti da se o njima izjasne. Takva dužnost obavještavanja i mogućnosti očitovanja, a u nekim slučajevima i raspravljanja, ne bi postojala samo kod intervencija koje su ograničene na korekcije formalnih elemenata te očite pogreške u pisanju ili izražavanju.

Treći je problem vezan uz okolnost da dosadašnji modalitet intervencije evidentičara i sudskih odjela vremenski nastupa *ex post facto*, u stadiju u kojem je vijeće formalno već okončalo svoje vijećanje i glasanje te donijelo svoju odluku. U zahtjevu za prethodnom odlukom Suda EU, sud koji je postavio pitanje posebno je istaknuo da je, po njegovom mišljenju, neprihvatljivo i u suprotnosti s neovisnošću pravosuđa da se sudske odluke mijenjaju nakon što su već donesene. I u odluci Suda EU ističe se da do utjecaja evidentičara kao suca koji nije član vijeća koje odlučuje dolazi tek „nakon što sudsko vijeće kojem je dodijeljen dotični predmet, po završetku svog vijećanja, donese svoju odluku“⁸³, a u pogledu sudjelovanja sjednice odjela navodi se da „sudjelovanje sjednice odjela zapravo omogućuje zadiranje niza sudaca koji sudjeluju na toj sjednici odjela u konačno rješenje predmeta o kojem je prethodno raspravljalo i o kojem je odlučilo nadležno sudsko vijeće“⁸⁴. Upravo na temelju tih premisa zauzet je i stav da je nesukladno pravu Unije da se sudsku odluku „koju je donijelo sudsko vijeće nadležno u predmetu“ odbija otpremiti, kao i neregulirani unutarnji mehanizmi koji imaju „ovlast prisiliti (...) sudsko vijeće nadležno u predmetu da *izmijeni* sadržaj sudske odluke koju je prethodno donijelo“⁸⁵.

⁸² Vidi npr. Presuda Suda EU, t. 78.

⁸³ Ibid., t. 67.

⁸⁴ Ibid., t. 75.

⁸⁵ Ibid., t. 81.

Utoliko, pri odlučivanju o tome što valja poduzeti nakon Hann-Investa, bit će potrebno razriješiti još jednu dvoznačnost koja je do sada obilježavala hrvatsko sudsko procesno pravo. Naime, iako procesni propisi, poput Zakona o parničnom postupku, određuju da se „odluke vijeća *donose* nakon vijećanja glasanjem“⁸⁶, organizacijskim propisima (Zakonom o sudovima i Sudskim poslovnikom) takva je „donesena“ odluka podvrgnuta naknadnom postupku preispitivanja unutar upravnih struktura suda (evidencije, odjela itd.) te je time *de facto* svedena na provizorij, na neobvezatni prijedlog sadržaja sudske odluke koji traži vanjsku verifikaciju nesudskih tijela unutar samoga suda.

U određenoj mjeri se za takvo rješenje tražilo opravdavanje i u odredbama procesnih zakona. Naime, ZPP određuje da je „sud vezan za svoju presudu čim je objavljena, a ako presuda nije objavljena, čim je otpravljena“.⁸⁷ U procesnoj je teoriji ta norma bila tumačena kao norma koja ovlašćuje suca pojedinca ili sudsko vijeće koje je odluku donijelo da, sve do trenutka kada za sadržaj odluke saznaju „treći“ („osobe koje nisu službenici toga suda“) samo može „svoju odluku opozvati i zamijeniti je drugom“.⁸⁸

Mogućnost autonomnog mijenjanja teksta i sadržaja već donesene sudske odluke od strane samoga sudskoga vijeća, prije no što ona iziđe iz sfere samoga suda i postane poznata strankama i široj javnosti, po sebi nije protivna načelima pravne države. Naime, priječiti npr. članovima sudskog vijeća kojima je omaškom promakla velika greška, formalna ili sadržajna, koju nisu uočili prilikom donošenja odluke, da ju isprave prije negoli ju uoče treće osobe, bilo bi višestruko štetno za ugled i javnu percepciju suda, kako zbog publiciranja grešaka (a one se događaju svakome), tako i zbog gubitka vremena i sredstava zbog potrebe da se te greške otklone povodom pravnih lijekova.

No, iako sve pravosudne institucije imaju – i moraju imati – interne mehanizme kontrole kvalitete, nakon Hann-Investa trebat će ih preosmisliti u dva pravca.

Prvo, trebat će jasnije odrediti do kojega trenutka se tekst odluka može mijenjati, tko ga može mijenjati (s naglaskom na internu neovisnost sudaca koji sude), i u kakvom postupku (uz jasno definiranje ovlasti internih mehanizama kontrole koherentnosti, uključujući i sudsku evidenciju). Drugo, čini se da bi u internim mehanizmima kontrole kvalitete znatno veći naglasak trebalo staviti na jačanje mehanizama koji postoje prije, a ne nakon odlučivanja, kako bi se na najmanju moguću mjeru sveli slučajevi da se već donesene odluke moraju mijenjati prije izlaska iz sfere kontrole nadležnog suda.

⁸⁶ Vidi čl. 130. ZPP-a.

⁸⁷ Čl. 334. st. 1. ZPP-a.

⁸⁸ Siniša Triva i Mihajlo Dika, *Građansko parnično procesno pravo*, § 141/1: 619.

Za takvu *ex ante* kontrolu postoje razne mogućnosti. Neke od njih su bolje obavješavanje sudaca o kretanju relevantne sudske prakse (čemu bi mogla pomoći i bolja indeksacija predmeta već u fazi rada na njima i korištenje ključnih riječi preko kojih bi se brzo mogla identificirati otvorena pitanja, dotadašnja rješenja te paralelni postupci u kojima se postavljaju). Među tim mjerama su i jačanje mehanizama koordinacije rada sudskih vijeća koja rade na sličnim predmetima, pa i uključivanja pomoćnog stručnog osoblja (savjetnika, vježbenika i sl.) na pregledavanju nacрта sudskih odluka. Valjalo bi razmisliti i o načinima da se, prije stavljanja na konačno odlučivanje, u predmetima u kojima se postavljaju pravna pitanja načelne važnosti o kojima su opravdano moguća različita razmišljanja, o nacrtu odluke provedu unutar suda šire konzultacije, no bez dovodenja u pitanje supstancijalne nezavisnosti vijeća koje sudi da se, nakon što se upoznao sa svim dimenzijama pitanja, opredijeli za njegovo konačno rješenje. Pri tome bi samo vijeće trebalo odlučiti i o tome jesu li se u tome internom procesu pojavile okolnosti koje toliko mijenjaju njegova shvaćanja o sporu da bi se, kako ne bi došlo do presude iznenađenja⁸⁹, trebalo s njima upoznati i stranke kako bi se i one o njima izjasnile.

U taj bi kontekst trebalo uklopiti i suce evidentičare, čija bi se asistencija trebala pomaknuti s kraja postupka (iz faze „evidentiranja“) prema stadijima postupka koji prethode odlučivanju. Oni bi time i stvarno prestali biti „evidentičari“ (kako ih se kolokvijalno zove) i postali „suci za praćenje sudske prakse“ (kako ih je zakon i do sada nazivao). Uz to, valjalo bi i razjasniti do kojeg trenutka evidencija (ili bilo koji drugi interni mehanizam kontrole kvalitete) može zadržavati otpremanje odluke. Sva bi zadržavanja otpreme odluke trebala biti transparentno objavljena i obrazložena, a vremenski bi trebala biti ograničena i maksimalno kratka (što uostalom i sada traži Sudski poslovnik).

Optimalno, najveći broj odluka, uz tek vrlo rijetke iznimke, trebao bi se objaviti u roku od nekoliko sati, ili maksimalno nekoliko dana nakon vijećanja i glasanja sudskoga vijeća o konačnom nacrtu odluke. Tako bi se spriječile i situacije do kojih je bilo došlo u ponekim osjetljivim predmetima u prošlosti, npr. u slučaju odluke Upravnog suda iz 2009. koja je utvrdila da jedna od izabranih kandidatkinja za sutkinju Ustavnog suda nije bila ispunila uvjete za imenovanje, čije se otpremanje iz suda posredstvom sudske evidencije i drugih upravnih struktura zadržavalo puna četiri mjeseca.⁹⁰

⁸⁹ O presudi iznenađenja v. čl. 367.a ZPP-a. Vidi i Marko Bratković, „Preinačujuća presuda i presuda iznenađenja“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, (72, 1-2, 2022): 673-705.

⁹⁰ Usp. Slavica Lukić, „Mandat u fokusu: Slučaj Slavice Banić“, *Jutarnji list*, 9. studeni 2015., <https://www.jutarnji.hr/vijesti/slucaj-slavice-banic-pamtit-ce-je-po-nizu-kontroverznih-odluka-ovo-su-ve-afere-ustavne-sutkinje-koja-ce-obiljeziti-eru-jasne-omejec-184501>.

U narednom poglavlju, u kontekstu ocjene uloge sudskih odjela u ujednačavanju sudske prakse, prikazat će se kako bi se „evidentičari“ u budućnosti mogli transformirati u moderno organizirana tijela za pravno informiranje, podršku i praćenje razvoja pravne prakse i prava u cjelini

5.6. Obvezatna pravna shvaćanja odjelskih sjednica u svjetlu odluke Suda EU

Presuda Suda EU utvrdila je da se pravu EU protive unutarnji mehanizmi, uključujući i sjednice odjela, u mjeri u kojoj one imaju ovlast *prisiliti*, prihvatanjem „pravnog shvaćanja“, nadležno sudsko vijeće da svoju odluku izmijeni.⁹¹ Time su, strogim čitanjem odluke u predmetima *Hann-Invest i dr.*, odjelske sjednice problematizirane samo u mjeri u kojoj njihova pravna shvaćanja za konkretne suce u sastavu sudskog vijeća imaju obvezujuću snagu. Sama ovlast sjednica sudskih odjela da raspravljaju o pitanjima relevantnima za sudsku praksu, pa i da o njima zajednički donose opće smjernice – „pravna shvaćanja“ – nije tom odlukom dovedena u pitanje.

Ipak, čitajući *Hann-Invest* presudu u širem kontekstu, uz jasan negativan odgovor na pitanje jesu li obvezujuća pravna shvaćanja u skladu s pravom EU, nameće se više pitanja o budućem djelovanju odjelskih sjednica i njihovoj ulozi u ujednačavanju pravne prakse.

Prvo od njih je budućnost (i potreba) donošenja pravnih shvaćanja kao neobvezatnih preporuka odjelskih sjednica i drugih kolektivnih tijela interno uspostavljenih unutar suda (sjednice svih sudaca, opće sjednice, proširenih sjednica itd.). Pri tome je potrebno voditi računa o dva dijametralno oprečna razloga. S jedne strane, postoji realna mogućnost da se i neobvezujuća pravna shvaćanja protumače kao nelegitimni utjecaj na slobodu odlučivanja nadležnog sudskog tijela. S druge, valja uzeti u obzir okolnost da u praksi građanskog pravosuđa pravna shvaćanja postoje niz godina, i velik dio njih (osobito onih zauzetih na sjednicama građanskog odjela Vrhovnog suda RH)⁹² često se koriste kao važan orijentir pravne prakse. Iako ona po procesu svoga donošenja i sadržajnim odrednicama imaju niz nedostataka, odustajanje od internog ujednačavanja sudske prakse na razini većih sudova moglo bi iza sebe ostaviti značajnu prazninu te imati negativne posljedice za pravnu sigurnost.

Što se tiče mogućnosti da i neobvezujuća pravna shvaćanja budu protivna načelima pravne države, valja naglasiti da je odluka u predmetima *Hann-Invest i dr.* pokazala da se Sud EU, ocjenjujući sukladnost domaćih pravnih mehanizama

⁹¹ Presuda Suda EU, t. 81.

⁹² Vidi <https://www.vsrh.hr/pravna-shvacanja-gradjanski-odjel.aspx>.

s pravom Unije, ne zaustavlja na ocjeni apstraktnog sadržaja pravnih normi, već analizira njihovu primjenu u praksi. Dapače, upravo je raskorak između onoga što zakonske i poslovničke norme navode o ulozi evidentičara i njihovog stvarnog utjecaja u analiziranim predmetima bio razlog za utvrđenje da norme koje su pobijane nisu u skladu s neovisnošću sudaca. Tako bi se moglo dogoditi da, čak i kada bi zakonodavac brisao odredbe o formalnoj obvezatnosti odjelskih sjednica, one i dalje budu faktički u neskladu s europskim standardima. To bi svakako bio slučaj kada bi u praksi nastavile na neprihvatljiv način utjecati na konačne odluke sudaca koji o predmetima odlučuju, prisiljavajući ih (na bilo koji drugi način osim snagom argumenata) da zauzmu jedan ili drugi pravni stav.

5.6.1. Problematični elementi formalno neobvezujućih „pravnih shvaćanja“

Može se navesti više razloga u prilog teze da, i bez formalne obveze da se slijede pravna shvaćanja ili stavovi višega suda, pojedini elementi institucionalne prisile navode suce da, neovisno o vlastitom uvjerenju, u najvećem dijelu slijede tuđa pravna shvaćanja. U sklopu nedavnih rasprava o ulozi metodologije ocjenjivanja sudaca i okvirnih mjerila za rad sudaca bilo je upozoreno na to da mnogi od njih izbjegavaju donositi odluke za koje postoji vjerojatnost ukidanja kako ne bi ugrozili svoje šanse za napredovanje, jer postotak ukinutih odluka neposredno utječe na ocjenu suca.⁹³ Zato su razmjerno rijetki slučajevi u kojima se sa strane nižih ili žalbenih sudova svjesno i smisleno želi doprinijeti razvoju sudske prakse donošenjem odluka koje odstupaju od dotadašnjeg tumačenja prava. Faktična situacija u kojoj se očekuje da suci bez pogovora slijede i slušaju naputke izražene kroz pravna shvaćanja svakako nije u duhu najviših standarda interne neovisnosti sudbene vlasti, bez obzira jesu li ona formalno obvezujuća ili ne.

Valja podsjetiti da su se u praksi u različitim granama prava pojavljivali slučajevi u kojima se zorno manifestirala volja da se pravna shvaćanja koriste kako bi se po liniji upravne vertikale utječe na postupanje sudaca. To se pogotovo znalo očitovati u konkretnim slučajevima koji su se smatrali pravno i politički kontroverznima. Takav primjer je pravno shvaćanje sjednice svih sudaca Visokog prekršajnog suda iz lipnja 2020.⁹⁴ koje je izazvalo više reakcija u općoj i stručnoj

⁹³ Znanstveni skup „Okvirna mjerila za rad sudaca“ u organizaciji Centra za demokraciju i pravo „Miko Tripalo“ održan 23. travnja 2024., <https://tripalo.hr/skup-okvirna-mjerila-za-rad-sudaca-2/>. Vidi i <https://uhs.hr/archives/40587>.

⁹⁴ Pravno shvaćanje doneseno je na sjednici svih sudaca VPS-a 3. lipnja 2020., a dodatno je pojašnjeno u „priopćenju“ Visokog prekršajnog suda od 4. lipnja 2020., vidi <https://sudovi.hr/hr/vpsrh/priopcenja/priopcenje-za-javnost-04062020>.

javnosti,⁹⁵ a u kojem se pokazalo da se forma „pravnog shvaćanja“ izravno koristi da bi se ponovno ocijenili ne samo pravni, nego i činjenični elementi pojedinačnog predmeta. Indikativno je da je pravno shvaćanje sjednice Visokog prekršajnog suda u tom predmetu energično branila i Udruga hrvatskih sudaca koja se u svojoj reakciji pozivala na čl. 40. st. 2. ZS-a, osuđujući u svojem priopćenju stručne kritike kojima se upozoravalo da je većinska odluka sa sjednice sudaca VPS-a zadirala u sudačku neovisnost, promijenila već donesenu odluku i *de facto* protivno zakonskoj proceduri i ovlastima presudila u konkretnom predmetu.⁹⁶

Trebaju li, dakle, sudski odjeli, sjednice svih sudaca i druga slična tijela koja svoj sastav izvode iz organizacijskih, a ne procesnih propisa, nastaviti s praksom donošenja pravnih shvaćanja, pa makar i formalno neobvezatnih? Iako se ne može osporiti da su razna pravna shvaćanja Vrhovnog suda i ponekih žalbenih sudova (npr. VTS-a) ujednačavajuće djelovala na praksu toga i nižih sudova, nakon presude u predmetima *Hann-Invest i dr.* ne bi valjalo bez promjene nastaviti dosadašnju praksu.⁹⁷

O elementima u kojima je način donošenja i objave pravnih shvaćanja na sudovima raznih razina anakron i problematičan iz perspektive načela vladavine prava i podjele vlasti već je iscrpnije pisano. Necjelovita lista uočenih problema uključuje ova opažanja:

- pravna shvaćanja nemaju ujednačenih oznaka ni citata (u Vrhovnom sudu ona nose signaturu upravnosudskih rješenja, tj. Su = „sudska uprava“);
- ona se ne objavljuju ni u Narodnim novinama ni na portalu sudske prakse;
- objava pravnih shvaćanja na internetu ovisi o dobroj volji suda (mnogi sudovi uopće ne objavljuju pravna shvaćanja, drugi ih objavljuju na neočekivanim mjestima);

⁹⁵ Vidi seriju tekstova objavljenih u Jutarnjem listu: Slavica Lukić, „Sudska nadležnost – Troje profesora pravnog fakulteta o kontroverznoj presudi“, *Jutarnji list*, 5. lipanj 2020., <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/troje-profesora-pravnog-fakulteta-o-kontroverznoj-presudi-odluka-o-ustaskom-pozdravu-za-dom-spremni-je-nistavna-10374082>; id., „Pravni apsurd“, *Jutarnji list*, 6. lipanj 2020., <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/iako-je-protuustavna-odluka-o-poklicu-za-dom-spremni-ostaje-na-snazi-ni-javna-reakcija-ustavnog-suda-ne-moze-utjecati-na-presudu-niti-je-mijenjati-10378555>; id., „Nastavak polemike“, *Jutarnji list*, 8. lipanj 2020., <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/udrugahrvatskih-sudaca-do-boljitka-ce-doci-kada-politicari-kazu-da-je-za-jacanje-vladavine-prava-odgovorna-i-zakonodavna-vlast-a-ne-samo-sudbena-10385104>.

⁹⁶ Vidi UHS, „Priopćenje za javnost“, 5. lipanj 2020., <https://uhs.hr/archives/1351> u kojem se navodi da „izjave pojedinih pravnika, uključujući i profesore pravnih znanosti (...) pokazuju da niti ne poznaju odredbe Zakona o sudovima, osobito članka 38. do 40. toga zakona“; Vidi i: UHS, „Reakcija Udruge hrvatskih sudaca na kritike nekih političara i profesora povodom Priopćenja UHS od 5. lipnja 2020.“, <https://uhs.hr/archives/1364> gdje se „ponovo podsjeća na dva stavka Zakona o sudovima“ i ekstenzivno citira čl. 40. st. 1. i 2. ZS-a.

⁹⁷ Usp. pravna shvaćanja građanskog odjela Vrhovnog suda objavljena na <https://www.vsrh.hr/pravna-shvacanja-gradjanski-odjel.aspx> te pravna shvaćanja VTS-a objavljena na <https://sudovi.hr/hr/vsrh/sudska-praksa/sudska-praksa>.

- oblik objave se razlikuje od suda do suda (nekada u formi „izvoda iz zapisnika“, nekada u obliku priopćenja), a različiti su i potpisnici „shvaćanja“;
- pretežni oblik objave „shvaćanja“ jest u formi jednog ili dva normativno formuliranog interpretativnog pravila navedenog izvan konteksta, bez obrazloženja i šire analize (kod rijetkih iznimaka koje sadrže sumarno obrazloženje nejasno je kako je i kada obrazloženje formulirano);
- nisu javno raspoloživi cjeloviti zapisnici sa sjednica iz kojih bi bilo vidljivo tko je na njima sudjelovao, kako je rasprava tekla, kojim su se razlozima ravnali sudionici u raspravi, kako je tko od njih glasao, je li bilo izdvojenih mišljenja itd.;
- nema podataka o materijalima koje su suci koji su sudjelovali na sjednici odjela imali pred sobom, koliko su vremena imali na raspolaganju za njihovo proučavanje te o eventualnim drugim koracima poduzetima između zakazivanja sjednice i zauzimanja pravnog shvaćanja, ako ih je bilo;
- redovito nije poznato u kojoj je formi sudac evidentičar dao poticaj za stavljanje određenog pravnog shvaćanja na dnevni red sjednice i kako je došlo do formulacije prijedloga koji je podnesen na raspravu na odjelskoj sjednici;
- pravo da se zatraži da se neko pravno shvaćanje stavi na dnevni red sjednice odjela nemaju ni stranke, ni raspravni sud, ni druge zainteresirane osobe;
- iako Zakon o sudovima omogućuje da se na sjednicu odjela pozove istaknute znanstvenike, profesore i stručnjake, takva se praksa gotovo sasvim izobičajila, a u iznimnim slučajevima u kojima je do suradnje s vanjskim ekspertima došlo, pristup očitovanjima i ekspertizama podnesenima kao podloga za raspravu nije omogućen;
- okolnost da se o pojedinom pravnom shvaćanju bitnom za konkretnu odluku raspravlja na sjednici odjela nije poznata ni strankama ni zastupnicima, a u pravilu sjednice sudskih odjela nisu otvorene ni za stranačku ni za opću javnost.⁹⁸

5.6.2. Poželjni pravci promjena u kolektivnim internim mehanizmima ujednačavanja prava

U budućem uređenju uloge internih sudskih mehanizama i kolektivnih tijela u procesu ujednačavanja sudske prakse trebalo bi odstupiti od najvećeg dijela ovakvih problematičnih rješenja. Pritom treba poći od postulata da je kolegijalni dijalog dio najboljih praksi u radu sudova te da internu komunikaciju i razmjenu

⁹⁸ Vidi Alan Uzelac, „Jedinstvena primjena prava“, cit.: 128-138.

mišljenja o tome kako valja rješavati sve otvorene probleme s kojima se sud suočava treba poticati. To uključuje i otvoreni razgovor o različitim tumačenjima pravnih propisa u sličnim pravnim stvarima. Zato transformacija odjelskih sjednica u sudovima na svim razinama ne bi smjela utišati diskusiju, zatvoriti oči pred različitim tumačenjima i onemogućiti iznošenje argumenata i otvoreno raspravljanje o alternativama.

Dapače, ukidanjem formalne obvezatnosti opcije koja dobije najviše glasova stječu se pretpostavke da se u prvi plan stavi temeljito ispitivanje problema, kvaliteta i uvjerljivost argumenata. Da bi se to stvarno i ostvarilo, mehanizmi internog dijaloga trebali bi biti promijenjeni u tri smjera:

- upravno-sudske funkcije trebalo bi i organizacijski odvojiti od supstancijalne rasprave o razvoju pravne prakse; neprihvatljivo je da se na istom tijelu, na istim sjednicama, raspravlja o tehničkim pitanjima kao što rad zapisničara ili raspored godišnjih odmora, i o pravnom tumačenju propisa u kontekstu konkretnih predmeta (**separacija upravno-sudskih i pravno-interpretativnih funkcija**);
- rasprava o temama od važnosti za tumačenje prava treba biti inkluzivna, transparentna i dobro pripremljena, uz osiguranje optimalne podloge za kolegijalni dijalog. U prvom planu treba biti informiranje, analiza i sustavno prikupljanje podataka o razlozima za pojedina pravna shvaćanja, a što uključuje i informiranje o legislativnoj historiji, doktrinarnim stavovima i stavovima u komparativnom pravu (**inkluzivnost, transparentnost, sustavnost i kolegijalni dijalog**);
- ako se u pojedinim pitanjima donose određeni sadržajni zaključci, oni bi optimalno trebali biti rezultat konsenzusa, a ne preglasavanja. Kako se njihov autoritet može izvoditi samo iz njihove uvjerljivosti, posebnu bi pozornost trebalo posvetiti cjelovitoj objavi svih relevantnih materijala i studija, objektivnim analizama uzroka i procjenama učinaka pojedinih rješenja, te dostupnosti argumentacije. Radi uvjerljivosti i dobrovoljnog prihvaćanja u praksi, ali i zbog javnog povjerenja u pravosuđe, svima bi se „shvaćanjima“ (koja bi bolje bilo, u smislu komparativno-pravne prakse, nazivati „mišljenjima“ ili „interpretativnim smjernicama“) trebalo moći pristupiti kroz jedinstvene informacijske sustave pravosuđa dostupne i lako pretražive široj stručnoj i općoj javnosti (**publicitet, obrazloženost i cjelovita javna dostupnost**).

5.6.3. *Dobra praksa europskih sudova u ujednačavanju pravne prakse kao potencijalni model i uzor promjena*

Putokaz za transformaciju interpretativnih stavova sudskih odjela trebalo bi potražiti u praksi raznih sudova u Europi, uključujući i sam Sud EU te Europski sud za ljudska prava. U prvom redu treba upozoriti da se u komparativnom pravu ujednačavanje pravne prakse odvija u više paralelnih *soft law* metoda. Neobvezatna interpretativna mišljenja i smjernice mogu imati eksterni i interni oblik. U eksternom obliku, ona se donose na formalne zahtjeve drugih, većinom nižih sudova; u internom obliku, ujednačavanje se odvija na razini operativne organizacije većih sudova koja nastoji smanjiti vjerojatnost različitih odluka u sličnim stvarima.

Tako Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava predviđa čak dva eksterna modaliteta donošenja savjetodavnih mišljenja, od kojih je jedan, po protokolu 16, uveden razmjerno nedavno.⁹⁹ Kod više visokih europskih pravosudnih instancija postoji mogućnost da niži sud zatraži davanje savjetodavnih mišljenja koja mogu unaprijed riješiti dio interpretativnih dvojbi koje bi se u praksi mogle pojaviti. Npr. u Francuskoj najviši sud (*Cour de cassation*) može dati neobvezujuće pravno mišljenje (*avis*) povodom zahtjeva za davanjem tumačenja (*la demande d'avis*) ako se pojavi novo pravno pitanje koje se pojavljuje u više sporova, a riječ je o složenom i teškom pitanju.¹⁰⁰

U odnosu na takve eksterne oblike ujednačavanja, sličan instrument u domaćem pravu odnedavno također postoji – to je ogledni postupak za rješavanje pitanja važnog za jedinstvenu primjenu prava. Nas bi, međutim, nakon odluke u predmetima *Hann-Invest i dr.* posebno trebali zanimati interni mehanizmi. U potrazi za nadomjeskom pravno-ujednačavajućih ovlasti odjelskih sjednica komparativno bi se istraživanje trebalo ograničiti na ispitivanje mehanizama za osiguranje interne koherentnosti između odluka različitih sudskih vijeća unutar istoga suda u stadiju prije njihove otpreme.

U tom smislu, primjer najbolje prakse daje Europski sud za ljudska prava koji je, u reformama uvedenim Protokolom 14, uveo posebnu funkciju pravnog savjetnika Suda (tzv. *jurisconsult*) koji vodi poseban odjel Suda koji osigurava kvalitet i konzistentnost njegove sudske prakse na način da vijećima i odborima suda pruža podršku u istraživanju sudske prakse, provodi istraživanja

⁹⁹ Usp. <https://prd-echr.coe.int/web/echr/advisory-opinions>. Vidi i Enrico Albanesi, „The ECHR’s Advisory Opinions Legally Affect Non-ratifying States“, *European Public Law* 28, no. 1 (2022), 1-18.

¹⁰⁰ Vidi čl. 1031-1 francuskog Zakona o parničnom postupku (*Code de procedure civile*) i čl. L 441-1 et seq. Francuskog Zakona o organizaciji pravosuđa (*Code de l’organisation judiciaire*). Vidi i <https://www.courdecassation.fr/la-cour/les-procedures-devant-la-cour-de-cassation/la-demande-davis>.

komparativnog i međunarodnog prava u kontekstu praćenja prakse suda, održava posebnu platformu za pravno informiranje i razmjenu relevantnih znanja (tzv. KS platforma)¹⁰¹, skrbi se za uredan rad baze sudskih predmeta¹⁰² i održavanje biblioteke suda¹⁰³, razvija razne alate za pomoć u bržem odvijanju postupaka te općenito osigurava dijalog unutar suda kao i kontakte s drugim sudbenim tijelima i mrežama te akademskim institucijama. Upravo kroz takve, primarno preventivne kanale, pomaže se sudskim vijećima da se izbjegne razmimoilaženja u sudskoj praksi.

5.6.4. Naznake modernih rješenja za ujednačavanje prava u aktualnim hrvatskim propisima i poželjni pravci njihova razvoja

Klice slične transformacije u internim mehanizmima ujednačavanja prakse već se nalaze u hrvatskom organizacijskom sudskom pravu, pomiješane sa starim, tradicijskim rješenjima. Naime, Zakonom o sudovima je predviđeno da se u sudovima praćenje sudske prakse može odvijati u odjelima, ako je za praćenje sudske prakse raspoređeno više sudaca.¹⁰⁴ Od 2019. godine predviđene su posebne norme o osnivanju odjela za praćenje europskih propisa i prakse, kao obvezatnog odjela vrhovnog i visokih sudova te svih prvostupanjskih sudova s više od 50 sudaca. Njegove su ovlasti „pružanje pomoći svim sucima u sudu u kojem je osnovan, kao i sucima neposredno nižih sudova, u pravilnoj primjeni [europskih propisa i prava]“.¹⁰⁵

Dosadašnji paralelizam starog mehanizma obvezatnih pravnih shvaćanja odjelskih sjednica i novih „odjela“ za praćenje sudske prakse u bitnome je otežao pravno-ujednačavajuće potencijale novih institucionalnih cjelina. Zato bi u budućnosti njihove funkcije trebalo razdvojiti, ostavljajući u cijelosti osiguranje interne koherentnosti sudskim odjelima za praćenje sudske prakse. Izdvajanjem pravno-ujednačavajućih funkcija iz klasičnih (građanskih, kaznenih itd.) odjela te prenošenjem tih funkcija u novome ključu, po formuli *juriskonzulta*, na odjele za praćenje sudske prakse koji bi integralno trebali pratiti i „domaću“ i europsku sudsku praksu (koje su uostalom dvije sastavne cjeline istoga, hrvatskoga pravnog poretka), otvara se pravi put za iskorištavanje odluke u predmetima *Hann-Invest i dr.* radi unaprjeđenja i modernizacije mehanizama ujednačavanja pravne prakse

¹⁰¹ Dostupno na <https://prd-echr.coe.int/web/echr/knowledge-sharing>.

¹⁰² Vidi <https://prd-echr.coe.int/web/echr/hudoc-database>.

¹⁰³ Vidi <https://prd-echr.coe.int/web/echr/about-the-library>.

¹⁰⁴ Čl. 41. st. 2. ZS-a.

¹⁰⁵ Vidi čl. 41.a ZS-a, unesen izmjenama iz 2018.

u Republici Hrvatskoj uz održavanje „odjelske“ tradicije u novome i prikladnijem ruhu, kompatibilnom s internom sudačkom neovisnošću.

I sudski „evidentičari“ bi u budućnosti trebali djelovati prvenstveno kao glavni akteri reformiranih odjela za praćenje sudske prakse, i kroz njih poticati informiranje sudaca, pa i organizirati i koordinirati stručne rasprave o otvorenim pitanjima. Dodatno bi težište takvih odjela trebalo biti na otvorenosti prema drugim granama pravne struke i sustavnom istraživanju domaće, međunarodne i komparativne prakse, uz naglasak na suradnji sa drugim sudovima, stručnjacima, Pravosudnom akademijom i akademskim institucijama. Svakako, takve bi odjele na pojedinim sudovima trebalo i personalno ojačati odgovarajućim timom savjetnika i stručnog osoblja, od pravnika do informatičara i knjižničara. Radi optimiziranja resursa, odjeli za praćenje sudske prakse trebali bi redovito surađivati i razmjenjivati informacije, u što bi na odgovarajući način trebalo uključiti i suce zadužene za praćenje sudske prakse u manjim sudovima u kojima nema uvjeta za osnivanje posebnog odjela.

5.7. O nepotrebnosti proširenih vijeća na žalbenim sudovima

Iako odluka Suda EU spominje poseban procesni mehanizam – upućivanje pojedinih predmeta proširenim vijećima unutar istoga suda – kao dopustivi mehanizam ujednačavanja sudske prakse, time nije dana preporuka da se domaća pravna shvaćanja odjelskih sjednica zamijene ovlašću za prijenos nadležnosti u predmetima koji bi mogli dovesti do kontradiktornih odluka na proširena vijeća na sudovima drugoga stupnja (na Vrhovnom sudu takve ovlasti i proširena vijeća odnedavno postoje, v. *supra*).

Naime, u presudi Suda EU navodi se da nije u suprotnosti s pravom Unije „praksa upućivanja predmeta na odlučivanje proširenim vijećima radi izbjegavanja ili otklanjanja razlika u sudskoj praksi“.¹⁰⁶ Time se željelo prije svega željelo istaknuti da odluka u predmetima *Hann-Invest i dr.* načelno ne dovodi u pitanje mehanizme koji postoje u mnogim vrhovnim sudovima, pa i unutar samoga Suda EU. Istodobno, željelo se dati i naznake uvjeta pod kojima upućivanje proširenim vijećima ne utječe na internu sudačku neovisnost. Sud EU naime traži da upućivanje proširenim vijećima, tamo gdje postoji, zadovoljava dva uvjeta:

- da o upućivanju proširenom vijeću odlučuje samo vijeće koje je nadležno za odlučivanje; ili
- da o odlučivanju odlučuje drugi sudac, no samo ako o predmetu nadležno vijeće još nije odlučivalo, i ako

¹⁰⁶ T. 80. presude Suda EU u predmetima *Hann-Invest i dr.*

- su okolnosti u kojima je takvo upućivanje dopušteno jasno zakonom određene; te da
- izvorno određeni članovi nadležnog vijeća mogu sudjelovati u sastavu proširenog vijeća.¹⁰⁷

Kako se može anticipirati pitanje ne bi li nakon odluke u predmetima *Hann-Invest i dr.* pravna shvaćanja odjelskih sjednica trebalo zamijeniti proširenim vijećima na svim razinama, bitno je uočiti da upućivanje na odlučivanje proširenom vijeću radi ujednačavanja prakse postoji u komparativnom pravu primarno na najvišim i europskim sudovima, gdje zbog nemogućnosti kontrole po pravnim lijekovima nema drugih mogućnosti da se izbjegne donošenje proturječnih odluka.

Što se tiče hrvatskog prava, nakon reforme revizije kao izvanrednog pravnog lijeka čija je glavna funkcija ostvarenje jedinstvene primjene prava u odnosu na sve odluke drugostupanjskih sudova načelno postoji mogućnost da ujednačavanje pravnih tumačenja provede Vrhovni sud, što je uostalom i njegova glavna ustavna funkcija. Probleme do kojih bi moglo doći zbog pojave većeg broja predmeta u kojima dvojbe oko tumačenja i primjene prava treba urgentno riješiti trebale bi se rješavati kroz ogleđni postupak.¹⁰⁸

Na nepotrebnost proširenih sjednica na žalbenim sudovima upućuje i potreba da se funkcionalno razluče različite razine sudova. Ustavna uloga prvostupanjskih sudova je osiguranje poštenog i djelotvornog suđenja u konkretnim predmetima; uloga žalbenih sudova jest u osiguranju djelotvornog sustava kontrole kvalitete prvostupanjskog suđenja; naposljetku, jedino je ustavna uloga Vrhovnog suda – ujedno i njegova glavna funkcija u pravnom sustavu – da se skrbi za jedinstvenu primjenu prava i ravnopravnost svih pred zakonom. Zbog toga i proširena vijeća kao mehanizam ujednačavanja prakse imaju samo smisla na razini Vrhovnog suda.

Upravo iz tih razloga, na Vrhovnom sudu su proširena vijeća u sastavu od trinaest sudaca uvedena parničnim reformama iz 2019. godine. U odnosu na odlučivanje o reviziji, prepuštanje odlučivanja proširenom vijeću događa se prije odlučivanja i ovisi o ocjeni samoga vijeća, temeljem jasnih zakonskih kriterija¹⁰⁹ čime su zadovoljeni kriteriji postavljeni odlukom u predmetima *Hann-Invest i dr.*

¹⁰⁷ Ibid., arg. iz t. 80.

¹⁰⁸ Čl. 502.i do 502.n ZPP-a. Vidi detaljnije u Alan Uzelac, „Ogleđni postupak radi rješenja pitanja važnog za jedinstvenu primjenu prava: dobre strane i problematični elementi novog instrumenta“, u: *Zbornik radova s međunarodnog savjetovanja „Aktualnosti građanskog procesnog prava - nacionalna i usporedna pravnoteorijska i praktična dostignuća”*, ur. Dinka Šago, (Split, 2020): 19-38.

¹⁰⁹ Vidi čl. 390. st. 2. ZPP.

U ogleđnom postupku uvijek o meritumu odlučuje prošireno vijeće¹¹⁰ tako da ni s te strane nema potrebe za usklađivanjima sa stavovima iz presude Suda EU.

Iz svih navedenih konceptualnih i praktičnih razloga, za proširenim vijećima na prvostupanjskim i drugostupanjskim sudovima nema nikakve potrebe, naprotiv, ona bi – kada bi došlo do njihovog uvođenja – mogla izazvati daljnje systemske probleme. Što se tiče Vrhovnog suda, režim proširenih vijeća na tim sudovima već načelno zadovoljava potrebe i kriterije pa, iako pojedina usavršavanja nisu isključena, nema prijeko potrebe za njegovom promjenom.

5.8. Posljedice odluke u predmetima Hann-Invest i dr. na druge procesne institute

5.8.1. Općenito

Indirektno, presuda Velikog vijeća Suda EU treba potaknuti na šire propitivanje instituta domaćeć procesnog prava. Njene su potencijalne konzekvencije vrlo široke i nadilaze samo dvije pravne norme koje su bile predmet pitanja koje je uputilo vijeće Visokoga trgovačkog suda.

Prva načelna pouka koju bi iz presude Suda EU trebalo izvući jest kritički odnos prema obvezatnim pravnim tumačenjima danima u apstraktnoj ili kvazi-apstraktnoj formi – a tu u domaćem procesnom pravu postoje određeni preostaci staroga, autoritarnog odnosa prema procesima ujednačavanja prava.¹¹¹

5.8.2. Utjecaj na uređenje ogleđnog postupka

U odnosu na ogleđni postupak radi osiguranja jedinstvene primjene prava, promjene koje se nakon odluke u predmetima *Hann-Invest i dr.* budu dogodile u funkcijama sudskih odjela trebale bi se reflektirati i na njihovo sudjelovanje u ogleđnom postupku, gdje se sudski odjeli javljaju u svojevrsnoj konzultativnoj

¹¹⁰ Vidi čl. 502.m ZPP-a.

¹¹¹ O autoritarnim elementima u tranzicijskim zemljama bilo je u doktrini dosta pisano početkom 2000-tih, jednim dijelom i od strane autora koji su kasnije osobno utjecali na stvaranje prakse europskih sudova. Navedeni tekstovi i dalje pružaju dobar putokaz i inspiraciju za pravne reforme koje su evidentno i dalje potrebne. Vidi npr. Zdenek Kuhn, „The Authoritarian Legal Culture at Work: The Passivity of Parties and the Interpretational Statements of Supreme Courts“, *Croatian Yearbook of European Law and Policy* 2, br. 2, 2006.; Michal Bobek, „The Fortress of Judicial Independence and the Mental Transitions of the Central European Judiciaries“, *European Public Law* 14, br. 1, 2008.: 99-123.; Siniša Rodin, „Diskurs i autoritarnost u europskoj i postkomunističkoj pravnoj kulturi“, *Politička misao* 42, br. 3, 2005.: 41-63.; Siniša Rodin, „Vjerodostojno – jedinstveno tumačenje zakona odjela Vrhovnog suda RH – sedam smrtnih grijeha čl. 57. prijedloga Zakona o sudovima“, *Pravo u gospodarstvu* 44, br. 3, 2005.

formi.¹¹² Konkretno će promjene ovisiti o ustrojstvu novih mehanizama, no sigurno je da više neće biti primjereno „zatražiti od predsjednika suda zakazivanje sjednice sudskog odjela“. Premda se kolegijalna rasprava i razmjena iskustava na kolektivnim tijelima unutar suda ne mora isključiti, valjat će razmisliti o drugim načinima obavještavanja o broju pokrenutih postupaka i mogućim posljedicama pitanja koja se u njima pojavljuju. Davanje „savjetodavnog mišljenja o potrebi podnošenja prijedloga“¹¹³ trebalo bi prebaciti na druga tijela, kao što su reformirani odjeli za praćenje sudske prakse.

Još je važnije uočiti da nakon ove odluke treba preispitati je li primjereno propisivati da su sudovi nakon donošenja pravnog shvaćanja u oglednom postupku vezani tim pravnim shvaćanjem.¹¹⁴ Na nesukladnost takve odredbe sa suvremenim pristupom u osiguranju jedinstvene primjene prava već se upozoravalo.¹¹⁵ Tijekom rasprave o izmjenama u režimu oglednog postupka, u radnoj skupini koja je radila na Noveli ZPP-a iz 2022. godine ti su argumenti uvaženi te je tekst izmjena podnesen na javnu raspravu predložio brisanje st. 1. čl. 502.n.¹¹⁶ U javnom savjetovanju na taj prijedlog nije bio dan niti jedan komentar, no svejedno je iz teksta koji je upućen u zakonodavnu proceduru ovaj prijedlog bez obrazloženja izostavljen.

Nakon odluke u predmetima *Hann-Invest i dr.* sasvim je jasno da je takav postupak bio neopravdan. Sada, u predstojećem drugom pokušaju, brisanje odredbe o obvezujućoj snazi pravnih shvaćanja prihvaćenih u oglednom postupku trebalo bi se konačno dovršiti, pretvarajući ta pravna shvaćanja u moderna savjetodavna mišljenja koja djeluju snagom vlastite uvjerljivosti i autoriteta.

5.8.3. Utjecaj na interpretativne zaključke sa zajedničkih sjednica i (proširene) opće sjednice Vrhovnog suda

Još neki instrumenti koji nisu izrijekom spomenuti u presudi Suda EU, ali služe sličnim svrhama, također bi se trebali propitati u svjetlu njenih zaključaka. Među njima su periodični zajednički sastanci Vrhovnog suda i predsjednika

---

¹¹² Vidi čl. 502.k ZPP-a: „...sud će po službenoj dužnosti ili na prijedlog stranaka ili umješaka, zatražiti od predsjednika suda zakazivanje sjednice sudskog odjela kako bi se raspravilo o pretpostavkama za podnošenje prijedloga za pokretanje oglednog postupka“. Raspravljano o pretpostavkama u prvom redu uključuje ocjenu postoje li slični sporovi u istome sudu, postoji li opasnost od njihova pokretanja odnosno postoji li urgentna potreba da se pristupi akceleriranom i anticipiranom rješavanju mogućih pravnih dvojbi.

¹¹³ Čl. 502.k st. 3. ZPP-a.

¹¹⁴ Čl. 502.n. st. 1. ZPP-a.

¹¹⁵ Vidi Alan Uzelac, „Jedinstvena primjena prava“, cit.: 163 i d..

¹¹⁶ Vidi čl. 94. Nacrta prijedloga ZID ZPP-a, <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/MainScreen?entityId=19732>.

sudskih odjela svih županijskih sudova, s kojih se također objavljuju pojedini zaključci u vezi tumačenja prava.¹¹⁷ Zanimljivo je da se u odnosu na zaključke, koje donosi šire i reprezentativnije tijelo negoli što je to sjednica sudskog odjela, izrijeком upućuje na to da oni nisu obvezatni za niže sudova. Naprotiv, jednako kao i druge ovlasti Vrhovnog suda i viših sudova iz čl. 27. ZS-a, izrijeком se upućuje da „prigodom provedbe njegovih ovlaštenja (...) viši sud ne smije ni na koji način utjecati na neovisnost i slobodu suda nižeg stupnja u donošenju odluke u pojedinom predmetu“.¹¹⁸ Međutim, i ovi se zaključci u praksi često tumače kao kvazi-normativne i kvazi-obvezujuće smjernice, čemu pridonosi mjesto i način na koji se formuliraju¹¹⁹, bez širih obrazloženja i materijala koji bi mogli poslužiti tumačenju razloga zašto je neki zaključak bio donesen.

Trebalo bi propitati i ulogu i ovlasti opće sjednice i proširene opće sjednice Vrhovnog suda.¹²⁰ Iako bi iz općih odredbi o ovlastima sudskih sjednica proizlazilo da i opća sjednica Vrhovnog suda, djelujući kao sjednica svih sudaca toga suda, može donositi obvezujuća pravna shvaćanja, ona nisu izrijeком na listi ovlasti iz čl. 47. ZS-a, koja su koncentrirana oko općih tema – davanja mišljenja o nacrtima zakona, utvrđivanja uputa za praćenje sudske prakse i davanje mišljenja o proračunskim sredstvima predviđenima za pravosuđe. Na stranicama Vrhovnog suda nema objavljenih pravnih shvaćanja opće ili proširene sjednice (umjesto toga, odnedavno se objavljuju kao „pravna shvaćanja“ presude koje donose povodom revizije ili oglednog postupka proširena vijeća VSRH).¹²¹ Međutim, odredbe recentnog Poslovnika VSRH formulirane su tako da pretpostavljaju da opća sjednica može donositi obvezujuća pravna shvaćanja, navodeći da se odluka odjelne sjednice mora iznijeti na opću sjednicu „ako mijenja ranije opće shvaćanje utvrđeno na Općoj sjednici“, a doneseno shvaćanje „obvezatno je za sva vijeća Vrhovnog suda sve dok ne bude izmijenjeno ili ukinuto.“¹²²

Vrhovni sud ne objavljuje ni upute za praćenje sudske prakse, a s obzirom na važnost ove teme i sadržaj presude Suda EU u predmetima *Hann-Invest i dr.* bilo bi važno da se uloga najvišeg suda učini bitno transparentnijom. Po prirodi stvari,

¹¹⁷ Vidi čl. 27. st. 3. ZS-a („Vrhovni sud Republike Hrvatske će radi razmatranja spornih pravnih pitanja koja se odnose na drugostupanjsko sudovanje, u svrhu ujednačavanja sudske prakse, svakih šest mjeseci, a po potrebi i češće, organizirati zajednički sastanak s predsjednicima sudskih odjela svih županijskih sudova. Zaključci sa sastanka objavit će se na internetskoj stranici Vrhovnog suda Republike Hrvatske.“). Tekst zaključaka, redigiranih na sličan način kao i pravna shvaćanja odjelskih sjednica, nalazi se na <https://www.vsrh.hr/zakljucci-gradjanski-odjel.aspx>.

¹¹⁸ Čl. 27. st. 4. ZS-a.

¹¹⁹ Zaključci su objavljeni na stranici „Pravna shvaćanja i zaključci“ Vrhovnog suda, bez upućivanja na njihovu (ne)obvezatnost. V. <https://www.vsrh.hr/pravna-shvacanja-i-zakljucci.aspx>.

¹²⁰ Vidi Zakon o sudovima, čl. 46-48.

¹²¹ Vidi <https://www.vsrh.hr/pravna-shvacanja-prosirenog-vijeca-vsrh.aspx>.

¹²² Vidi čl. 35. Poslovnika Vrhovnog suda RH.

opća sjednica i nije najbolje tijelo za osiguranje sustavnog i potpunog uvida u politiku praćenja i ustaljivanja pravne prakse, pa bi ju u budućnosti trebalo sačuvati tek za posljednju potvrdu inicijativa koje bi, uz puni publicitet i odgovarajuću širu raspravu, dolazila iz unificiranog odjela za praćenje sudske prakse, organiziranog po uzoru na ured *juriskonzulta*.¹²³

5.8.4. Utjecaj na odredbe Sudskog poslovnika i Poslovnika Vrhovnog suda

Odluka Suda EU u predmetima *Hann-Invest i dr.* trebala bi poslužiti i kao prilika da se temeljito razmotre uloga i dosezi domaćih podzakonskih akata u uređivanju pravnih postupaka. Kako je ranije opisano, Sud EU je, analizirajući organizacijske i procesne strukture kroz koje se ostvaruje pošteno suđenje i vladavina prava, poseban naglasak stavio na shvaćanje da standard „suda uspostavljenog zakonom“ isključuje mogućnost da se podzakonskim aktima reguliraju bitna pitanja koja mogu utjecati na neovisnost i nepristranost suda u odlučivanju o predmetima za koje je nadležan. Konkretno, on je istaknuo da je nedopustivo da se „organizacija pravosudnog sustava prepusti diskreciji izvršne vlasti“, pa čak niti „diskreciji pravosudnih tijela“¹²⁴. Ovaj opis jasno uključuje sudske poslovničke akte koje donosi čelnik izvršnog tijela (ministar pravosuđa) i akte koje donosi čelnik pravosudnog tijela (predsjednik Vrhovnog suda).

Što se tiče Sudskog poslovnika, uz čl. 177. st. 3. trebat će i šire propitati nalaze li se u njegovim odredbama i druge norme koje mimo zakonskih odredbi sadrže rješenja inspirirana autoritarnim duhom, protivno načelima sudačke neovisnosti i modernoj doktrini o podjeli vlasti. U svakom slučaju, kvaliteti procesnog sustava može značajno doprinijeti jasnija podjela i razgraničenje domena koje pripadaju na uređivanje procesnim zakonima odnosno podzakonskim procesnim aktima. Već dulje vremena razne izmjene Zakona o parničnom postupku donose tekst koji miješa važna i načelna pitanja s tehničkim detaljima koji bi pripadali poslovničkom uređivanju; s druge strane, Sud EU je ukazao da se kroz poslovničke norme rješavaju pitanja koja bi trebala biti rezervirana za procesne zakone.

Vrlo temeljite izmjene trebat će pretrpjeti i Poslovnik Vrhovnog suda. Iako može postojati potreba da se neka pitanja rada Vrhovnog suda po kojima se taj sud razlikuje od svih drugih sudova urede posebnim poslovničkim aktom, načelno treba pojasniti o kojim se temama radi te izbjeći preklapanja kao i uređenje *praeter* pa i *contra legem*. Naime, Poslovnik Vrhovnog suda po mnogim je svojim rješenjima još radikalniji od čl. 177. st. 3. Sudskog poslovnika za kojeg je utvrđena protivnost pravu Unije. Iako taj poslovnik nije bio predmet ispitivanja Suda EU jer je zahtjev

¹²³ Vidi *supra*, 5.6.3.

¹²⁴ T. 56.

za tumačenje prava Unije podnio VTS, može se sa sigurnošću predvidjeti kakav bi bio odgovor Suda EU da se pitanje postavilo u odnosu na norme Poslovnika VSRH koje uređuju „službe evidencije“ građanskog i kaznenog odjela suda,¹²⁵ kao i ovlastima građanskih i kaznenih odjela najvišega suda da donose pravna shvaćanja.¹²⁶

6. ZAKLJUČAK

Presuda velikog vijeća Suda EU u predmetima *Hann-Invest i dr.* iznimno je važna za ocjenu domaćih mehanizama osiguranja jedinstvene primjene prava. Njeni su dosezi značajni ne samo za propitivanje pojedinih internih mehanizama unutar sudova (sudaca evidentičara, pravnih shvaćanja sjednica sudskih odjela) nego i za promjenu temeljnog pristupa u uravnoteživanju nastojanja da se osigura ujednačena sudska praksa sa zaštitom interne nezavisnosti u odlučivanju i drugih temeljnih kategorija važnih za osiguranje pravičnog suđenja. Ova odluka također je bitna i iz perspektive tumačenja pojma „sud“ u kontekstu suvremene doktrine o podjeli vlasti i vladavini prava. Fundamentalna važnost ove odluke manifestirat će se i izvan granica Republike Hrvatske, a nama će ona pružiti priliku da unaprijedimo mnoge elemente pravosudnog sustava naslijeđene iz prošlosti.

LITERATURA

1. Albanesi, Enrico. „The ECtHR’s Advisory Opinions Legally Affect Non-ratifying States“, *European Public Law* 28, no. 1 (2022), 1-18.
2. Bobek, Michal. „Conclusions: Of Form and Substance in Central European Judicial Transitions“, u: *Central European Judges Under the European Influence: The Transformative Power of the EU Revisited*, ur. Michal Bobek (Hart, 2015.): 391-418.
3. Bobek, Michal. „The Fortress of Judicial Independence and the Mental Transitions of the Central European Judiciaries“, *European Public Law* 14, br. 1, 2008.: 99-123.
4. Bratković, Marko. „Novine u uređenju revizije u parničnom postupku“, *Zakonitost*, 4., br. 1 (2019): 16-27.
5. Dika, Mihajlo. „O ustavnosti odredaba Zakona o sudovima o obvezatnosti pravnih shvaćanja prihvaćenih na sjednicama odjela odnosno na sjednicama svih sudaca viših sudova i o njihovoj ustavnosudskoj kontrolabilnosti“, u: *Liber amicorum Aldo Radolović*, ur. Zvonimir Slakoper, Maja Bukovac Puvača i Gabrijela Mihelčić (Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Pravni fakultet, 2018.): 109-123.

¹²⁵ Usp. čl. 37. do 43. Poslovnika VSRH.

¹²⁶ Vidi posebno čl. 31. do 36. Poslovnika VSRH.

6. Kuhn, Zdenek. „The Authoritarian Legal Culture at Work: The Passivity of Parties and the Interpretational Statements of Supreme Courts“, *Croatian Yearbook of European Law and Policy* 2, br. 2, 2006.
7. Lokvenec, Emilija. *Načelnite stavovi i načelnite pravni mislenja na Vrhovniot sud na Republika Makedonija kako izvor na građanskoto pravo* (magistarski rad). Skopje: Sveučilište Sv. Kiril i Metoda, Iustinianus Primus, 2015.
8. Lokvenec, Emilija. *Ulogata na Vrhovniot sud vo obezbeduvanjeto edinstvo vo primenata na zakonite od strana na sudovite* (diss.). Skopje: Sveučilište Sv. Kiril i Metod, Iustinianus Primus, 2020.
9. Maganić, Aleksandra. „Institut proširenog vijeća Građanskog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci* 45, br. 1, 2024., <https://doi.org/10.30925/zpfsr.45.1.3>.
10. Mańko, Rafal. „Demons of the Past? Legal Survivals of the Socialist Legal Tradition in Contemporary Polish Private Law“ u: *Law and Critique in Central Europe: Questioning the Past, Resisting the Present*, ur. R. Mańko, C. Cercel, & A. Sulikowski, (Oxford, 2016.): 66-89.
11. Mańko, Rafal. „Survival of the socialist legal tradition? A Polish perspective“, *Comparative Law Review* 4, br. 2 (2013): 1-28.
12. Rodin, Siniša. „Diskurs i autoritarnost u europskoj i postkomunističkoj pravnoj kulturi“, *Politička misao* 42, br. 3, 2005.: 41-63.
13. Rodin, Siniša. „Vjerodostojno – jedinstveno tumačenje zakona odjela Vrhovnog suda RH – sedam smrtnih grijeha čl. 57. prijedloga Zakona o sudovima“, *Pravo u gospodarstvu* 44, br. 3, 2005.
14. Triva, Siniša; Mihajlo Dika, *Građansko parnično procesno pravo*. Zagreb: Narodne novine, 2004.
15. Uzelac, Alan. „Jedinstvena primjena prava u hrvatskom parničnom postupku: tradicija i suvremenost“, u: *Novine u parničnom procesnom pravu*, ur. Jakša Barbić, (Zagreb: HAZU, 2020): 111-168.
16. Uzelac, Alan. „Novele Zakona o sudovima i Zakona o Državnom sudbenom vijeću - elementi reforme organizacijskog sudbenog prava“, u: *Hrvatsko pravosuđe: pouke i perspektive*, ur. Goranka Lalić (Zagreb: HHO i Nizozemski helsinški odbor, 2002.): 33-70.
17. Uzelac, Alan. „Ogledni postupak radi rješenja pitanja važnog za jedinstvenu primjenu prava: dobre strane i problematični elementi novog instrumenta“, u: *Zbornik radova s međunarodnog savjetovanja "Aktualnosti građanskog procesnog prava - nacionalna i usporedna pravnoteorijska i praktična dostignuća"*, ur. Dinka Šago, (Split, 2020): 19-38
18. Uzelac, Alan. „Survival of the third legal tradition?“, u: *Common Law, Civil Law and the Future of Categories*, ur. Janet Walker & Oscar Chase. Markham: Lexis Nexis, 2010.: 377- 396.
19. Uzelac, Alan. *Zakon o sudovima*. Zagreb: Narodne novine, 2004.

THE END OF MANDATORY „LEGAL POSITIONS“ - HOW TO UNIFY CASE LAW AFTER JUDGEMENTS OF THE COURT OF JUSTICE?

The CJEU, in its landmark judgment of 11 July 2024 in the case of Hann-Invest et al., determined that the current method of unification of case law in Croatian higher courts is contrary to the procedural standards that are part of Union law. The basis for this decision was a request from the High Commercial Court for an interpretation of EU law in three similar cases, which raised issues regarding the powers of registrations judges (judges assigned to Case-law Registration Service) and mandatory legal positions of section meetings. Namely, according to established practice, a registrations judge can stay the delivery of judgments that deviate from previous case law of the same court and convene the meeting of a section meeting where, by majority vote of the judges present, a binding legal 'position' can be adopted. The EU Court found that such a procedure is contrary to EU law because the powers of registrations judges and section meetings are not in accordance with the requirement of internal judicial independence. Additionally, the parties are not informed about the actions of the registrations judges and the process of adoption of mandatory legal positions. The powers of the registrations judge are not clearly and transparently prescribed, and some of these powers are not found in statutory law but in internal procedural regulations. Therefore, this arrangement is also contrary to the right to be heard and the standards of transparency of legal norms governing court procedures. In this paper, the author examines in detail what conclusions should be drawn from this decision in relation to the future regulation of civil procedure in Croatia that would be aligned with the fundamental procedural standards of EU law.

Key words: *Court of Justice of the EU; harmonisation of case-law; mandatory legal positions of court section meetings; registration office and judges; standards of internal judicial independence*

**PRAVNI FAKULTET
SVEUČILIŠTE U SPLITU**

**ZBORNİK RADOVA X. MEĐUNARODNOG
SAVJETOVANJA**

**„AKTUALNOSTI GRAĐANSKOG PROCESNOG
PRAVA – NACIONALNA I USPOREDNA
PRAVNOTEORIJSKA I PRAKTIČNA
DOSTIGNUĆA“**

3. i 4. listopada 2024. godine

**Zbornik radova X. međunarodnog savjetovanja
„Aktualnosti građanskog procesnog prava – nacionalna
i usporedna pravnoteorijska i praktična dostignuća“**

Nakladnik

Sveučilište u Splitu
Pravni fakultet
Domovinskog rata 8
21000 Split

**Katedra za građansko procesno pravo
Zavod za istraživanje građanskih sudskih
postupaka i suradnju s pravosuđem
Zavod za suradnju s gospodarstvom i ustanovama**

Zbornik radova međunarodnog savjetovanja „Aktualnosti građanskog
procesnog prava – nacionalna i usporedna pravnoteorijska i
praktična dostignuća“ referira se u HeinOnline bazi.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
SVEUČILIŠNA KNJIŽNICA
USPLITU

UDK 347.91/.95(062)

MEĐUNARODNO savjetovanje Aktualnosti
građanskog procesnog prava - nacionalna i
usporedna pravnoteorijska i praktična
dostignuća (10 ; 2024 ; Split)
Zbornik radova X. međunarodnog
savjetovanja Aktualnosti građanskog
procesnog prava - nacionalna i usporedna
pravnoteorijska i praktična dostignuća :
<Split>, 3. i 4. listopada 2024. godine /
<glavna urednica Dinka Šago>. - Split :
Sveučilište u Splitu, Pravni fakultet, 2024.

Bibliografija. - Summaries.

ISBN 978-953-8116-47-6

1. Aktualnosti građanskog procesnog prava -
nacionalna i usporedna pravnoteorijska i
praktična dostignuća 2. Šago, Dinka
I. Građansko procesno pravo -- Zbornici

191127009

Priprema i tisak
Ustanova DES Split

Naklada
80 primjeraka

Ovaj Zbornik predstavlja rezultat X. međunarodnog savjetovanja „Aktualnosti građanskog procesnog prava – nacionalna i usporedna pravnoteorijska i praktična dostignuća“ održanog na Pravnom fakultetu u Splitu 3. i 4. listopada 2024. godine.

Kontakt
izv. prof. dr. sc. Dinka Šago e-mail: dsago@pravst.hr
aktualnosti.gpp@pravst.hr

Radni jezik
hrvatski, slovenski, makedonski, engleski

Mjesto održavanja
Pravni fakultet Split,
Domovinskog rata 8,
21000 Split, Hrvatska

SADRŽAJ

Prof. dr. sc. Alan Uzelac

Kraj obvezatnih pravnih shvaćanja -

Kako ujednačavati sudsku praksu nakon presude Suda EU? 1

Prof. dr. sc. Suzana Kraljić

Lastnoročna oporoka v digitalni dobi – nove možnosti, novi izzivi? 47

Prof. dr. sc. Aleksandra Maganić

Sporovi o klimatskim promjenama pred Europskim sudom za

ljudska prava 61

Prof. dr. sc. Tatjana Zoroska Kamilovska

Mr. sc. Tea Micevska

Same expert evidence in multiple court proceedings 85

Prof. dr. sc. Gabrijele Mihelčić

Zrinka Bulka, mag. iur.

Dr. sc. Jakob Nakić

Zabilježba revizije i „zabilježba revizije“ 113

Prof. dr. sc. Branka Rešetar

Ostvarivanje prava djeteta na pošteno suđenje u obiteljskima stvarima

pred Europskim sudom za ljudska prava 135

Izv. prof.dr.sc. Marija Vidić

Izv. prof.dr.sc. Viktorija Haubrich

Anđela Milas, mag.iur.

Joint antidiscriminatory lawsuit 167

Izv. prof. dr. sc. Anđelija Tasić

Povrede ljudskih prava kao razlog za ponavljanje postupka 191

Izv. prof. dr. sc. Maja Proso

Reforma pravila o odgovornosti zbog neispravnog proizvoda 209

Izv. prof. Zvonimir Jelinić

Novi Zakon o parničnom postupku: nužnost ili suvišnost? 233

Doc. dr. sc. Jelena Čuveljak

Nastavak prekinutog parničnog postupka 255